

6.

När jag kom tillbaka till Borås efter juluppehållet hade John köpt moped. Jag frågade doktorn, sa han med tanke på sin sjukpension och de sjuk-kassespioner som gick runt i husen i Borås. De som har sjukpension får inte vara för aktiva. Då kan de få den indragen. Doktorn sa att det bara var nyttigt att jag vistades utomhus och han skulle skriva ett intyg ifall det behövdes. Kunde du köra moped? undrade jag. Jag lärde mig, sa han. Jag köpte ut en halvliter och så gick jag till skolgården en kväll när det var alldeles tomt där och övade mig, och när brännvinet var slut då kunde jag köra moped

Till min glädje ringde Yvonne plötsligt och berättade att hon skulle komma till Borås och hälsa på mig. (Jag hade inte haft möjlighet att stanna till i Stockholm på min julresa till Luleå, varken på ditvägen eller på hemvägen.) Hon anlände nu i sällskap med Gubben Alm och Bengt Carnevall. Tyvärr berättade Yvonne, när hon kom, att hon just då hade ebb i kassan. So what? Hon och killarna fick dela rum med mig och jag hade ju pengar på Postsparbanken. Jag bjöd på en glad kväll på Hotell Borås och jag ordnade med sovplatser i mitt rum trots att John Wennberg frynte åt det. När Yvonne skulle resa vidare visade sig att hennes ekonomiska problem var värre än hon från början sagt. Jag hade alltid betraktat henne som välsituerad, smått förmögen. Hon kom ofta med presenter och bjöd på mat och vin och kunde sticka sig iväg på resor när hon kände för det. Jag vet inte vad hon hade för uppgörelse med sin mor. Pappan var ju död sedan många år. Jag hade ett minne av att hon fick månatliga utbetalningar genom en advokat. Den här gången hade pengarna tagit slut för tidigt, men det skulle rätta till sig vid nästa månadsskifte. (Jag var full av förståelse: hur ofta hade inte månaden visat sig drygare än mina tillgångar?) Jag hade nu redan gjort slut på mitt lilla sparkapital, men för att hjälpa henne gick jag till mina kamrater, Lillemor Björnstad och Segol Mann, och fick låna av dem. Jag minns inte hur mycket, men det handlade om flera hundralappar. Månadsskiftet kom och gick men jag fick inga pengar från Yvonne som hon hade lovat. Mina borgenärer såg menande på mig och jag bet huvudet av skammen och ringde till henne, och hon sa att det bara var en tillfällighet och jag skulle inte vara orolig och det skulle snart ordna sig. Hon lät glad och vänlig som vanligt i telefonen, men det kändes inte så roligt att komma med detta besked till Lillemor och Segol. Det rörde sig i alla fall om heder-skulder (mina till Lillemor och Segol och Yvannes till mig) och när även nästa månadsskifte passerades utan att jag fick några pengar, började jag

må riktigt dåligt. Yvonne hörde inte av sig. Det var inte så enkelt att ringa rikssamtal, även om jag kunde använda teaterns telefon. Dessutom var jag borta från Borås en stor del av tiden, eller också hade vi föreställning och då behövdes jag inne på scenen och kunde jag inte sitta på kontoret och passa telefonen. Jag hade lärt känna en advokat i Stockholm, Göran Luterkort, som hade spelat på Studentteatern, där han bland annat gjorde en utmärkt sadistisk kapten i Woyzeck. Jag ringde upp honom efter stor tvekan. Jag tänkte, att även om Yvonne hade det gott ställt och alltid hade gott om pengar, var detta ingalunda fallet med mig. Jag hade inte råd att ligga ute med en (för mig) stor summa pengar, till råga på allt sådana som jag hade lånat ihop av mina kollegor, som också hade det knapert; annars hade de aldrig jobbat på den här teatern. Jag behövde snacka med någon om hur jag skulle gå till väga. Jag hade tur. Göran kände väl till Yvannes affärer; om inte det rent utav var så att den byrå där han arbetade skötte dem. Han lovade mig att ordna så att jag fick igen mina pengar på ett diskret sätt. Han berättade att Yvannes kapital var slut och att hon för närvarande var intagen på Beckomberga. Gräsliga nyheter, som kunde förklara varför hon hade varit så hektiskt uppspelt när hon var i Borås. Pengarna anlände som Göran hade lovat och jag kunde betala tillbaka till Lillemor och Segol, och det innebar naturligtvis en stor lättnad samtidigt som jag slogs av dåligt samvete för vad jag hade gjort. Vänner sätter inte advokat på varandra. Om Yvonne var så illa därän att hon måste vistas på Beckomberga skulle väl inte jag, som hon hade varit så generös emot, lägga sten på bördan? Mycket riktigt förebrådde mig både Bengt Carnevall och min gamla klasskamrat från Umeå, Göran Welinder, när jag träffade dem i Stockholm på sommaren. De ville inte lyssna på mina förklaringar. Mitt beteende var oursäktligt. Jag skämdes för att jag haft så paniskt brått. Jag kom inte på tanken att ringa pappa och låna pengar av honom. Jag hade ju stolt deklarerat att nu skulle jag klara mig själv, stå på egna ben. Arbetet i Borås hade invaggat mig en falsk trygghetslunk och historien med Yvonne hade plötsligt kastat mig ur sadeln. Ännu smärtsammare är det att veta att hon aldrig kom hem från sjukhuset, att hon tog livet av sig med tabletter i sjukhusparken. (Det hörde jag berättas några år senare.)

Under tiden hade mitt lilla kapital på bankboken hämtat sig från åderlåtningen. Jag gladde mig åt de ynka kronorna. Det var första gången sedan skolsparbössans tid som jag hade pengar på banken. Jag visste inte att deras dagar på nytt var räknade. Första programmet efter julen var Eurydike av Jean Anouilh i regi och dekor av Thorolf Engström som hade övertalat Lars Gerhard att låta honom göra uppsättningen. Lasse spelade själv Orfeus mot Britta Ulfberg som Eurydike, men den mest spektakulära uppgiften hade Sture Hovstadius i rollen som Orfeus' far. Sture hade trots sin ungdom (han var inte fyllda 30) en äldre mans kropp och utseende, tyngd och auktoritet och en utmärkt scenröst som han behärskade med stor musikalitet. (Han hade inte för inte en bror som var operasångare.) Sture var som

klippt och skuren att spela som den typiske Anouilh-pappan, kantstött, nersölad, desillusionerad, en som njuter av det smutsiga livet, som med väl-lust i stämman kan berätta om cigarrerna som smakade extra gott därför att negresserna hade rullat dem på sina nakna lår. Själv spelade jag uppas-sare i långt förkläde och flintperuk. Tyvärr stördes föreställningen mest av Britta Ulfbergs fiolspel. Orfeus skulle ju spela fiol och det visades sig att Britta hade tagit lektioner i konsten när hon gick i skolan, dock utan att nå någon särskild framgång. Ändå tyckte Thorolf att det var en bättre lösning att ha henne spelande ute i kulissen medan Lars Gerhard gned på sina låtsassträngar inne på scenen, än att teatern skulle hyra in en musiker som kunde spela. Det skulle vi inte haft råd med och det gällde ju inte några långa och invecklade musikaliska passager. Alternativet hade varit inspe-lad musik på band och det kräver stor precision för att det ska klaffa (med dåtidens högtalarutrustning var det omöjligt att få det att låta naturligt). Thorolf Engström var jag flyktigt bekant med. Jag hade morsat på honom när vi var på vår studieresa och kom till Malmö, där han var dekoration-selev och staterade som följeslagare till konungs vagn i Pär Lagerkvists pjäs Konungen. Han var en glad och begåvad yngling som i likhet med så många inom teatern hade en viss fallenhet för flaskan. Sture Hovstadius spottade inte heller i glaset och tillsammans lurade de med mig till Hotell Borås där pengarna på bankboken åter snabbt försvann. Till premiärdagen hade Thorolf köpt en halvflaska Eau de vie och under föreställningens lopp tog den slut. Att vara regissör under en premiär är ett helvete. Det måste vara som för en bilskollärare när eleven har fått sitt körkort. För första gången sätter han sig ensam i bilen och kör iväg. Eller för en flyglärare. En premiär är ensemblens första soloflygning. Regissören är maktlös och kan inte längre påverka det som sker på scenen. Eurydikens premiär var emel-tertill lyckad och nu skulle vi tillsammans med halva publiken vandra ner till Hotell Borås och Premiärklubbens supé. Sture och Thorolf och jag gick på den breda Lilla Brogatan då en polisbil körde upp vid sidan av oss. En polis vevade ner rutan och sa till oss att vi inte skulle gå mitt på gatan som vi gjorde i vårt upprymda tillstånd utan hålla oss på trottoaren. Sture och jag var nyktra. Det var mest känslan av lättnad och glädje över det lyckade resultatet av den nyss utståndna prövningen som kom oss att spankulera mitt på gatan (där det för övrigt ändå inte körde några bilar just då). Vi båda förfogade oss raskt upp på trottoaren, men Thorolf ville inte lyssna på det örat. Vi levde i ett fritt land, sa han. Poliserna stannade då och steg ur bilen och luktade på Thorolf. Sedan tog de honom i armarna och lyfte in honom i baksätet och körde iväg med honom. Sture och jag gjorde några lama protester men poliserna såg inte ens åt vårt håll. När vi kom fram till Hotell Borås berättade vi vad som hade hänt med regissören som ju var en av kvällens huvudpersoner och publiken undrade var han hade tagit vägen? Polismästaren i Borås var medlem i Premiärklubben och han ringde till stationen, där de berättade att de hade satt Thorolf i fyllecell. Han var

berusad och hade gjort motstånd i bilen. Jag minns inte om han drabbades av någon annan påföljd än att hans glasögon gick sönder, förmodligen i stridens hetta.

Sista vårprogrammet 1956 var Tennessee Williams Glasmenageriet i regi av Anita Blom som hade varit gift med Jan-Olof Strandberg och bodde i Göteborg, och med dekor av Ingvar Danielsson. Mamma spelades av Nina Scenna, dottern av Silvija Bardh, sonens kompis av Bertil Lindeberg och sonen själv av Lars Gerhard. Nina Scenna var en skicklig och temperamentsfull skådespelerska med italienskt blod i ådrorna, vilt och hett. Silvija var ju en gammal bekant från Dramatens elevskola och de båda kvinnorna innebar ett klart lyft för teatern. Glasmenageriet låg mera i linje med våra resurser än den krävande Anouilhjäsen. Dessutom kändes Glasmenageriet angelägnare, yngre och mindre främmande, den vanföra dottern som inte får några friare, den ungdomliga melankolin förkroppsligad av de små djur av glas som hon samlar på. Djuren beredde mig en hel del bekymmer. Visst kunde man gå in i närmaste bosättningsaffär och köpa prydnadsdjur av glas, men Kretsteatern hade inte ekonomi av det slaget. Vi hade en liten handkassa, som inte räckte långt. Den bestod av det som vi tjänade på att sälja program. Programmen hade fått sin utformning första året av K G Andersson och vi behöll utseendet, bytte bara färg för de olika produktionerna. Innehållet svarade Lars Gerhard och jag för. Vi skrev små artiklar som trycktes på ett löst blad i programmen. Vi hade annonser som betalade tryckkostnaderna. Intäkterna från programförsäljningen var ren vinst så när som den lilla ersättning vi betalade till de skolbarn som skötte försäljningen under föreställningarna. Ur denna handkassa tog Janne och jag pengar till sådant som vi behövde: spik och lim och färgstoff och annat så länge det höll sig under fem kronor. Utgifter över fem kronor måste godkännas av Lars Gerhard. Till slut fick jag kontakt med ett glasbruk i Småland som sålde misslyckade glasdjur till oss, sådana som hade blivit sneda och vinda i gjutningen eller där glasmassan var förorenad. Det spelade inte så stor roll, när de bara skulle stå på hyllan i en samling, i ett glasmenageri en teaterkuliss.

Medan vi repeterade fick vi läsa i tidningarna om en fantastisk föreställning på Dramaten: Lång dags färd mot natt av Eugen O'Neill. Kritkerna var hänförda, alla människor ville se pjäsen och det var näst intill hopplöst att få tag i biljetter. Ett visst antal av dem var avsatta till en "landsortskvot". Ellika Mann, syster till Segol, och den som hade spelat kvinnliga huvudrollen i Kretsteaterns invigningsprogram Bröllopet på Seine ringde från Stockholm och bad om hjälp att fixa biljetter. Hon var ändå anställd vid Dramaten. All denna uppståndelse fick oss att gripas av svår nyfikenhet och Anita Blom och jag lyckades skaffa biljetter till oss själva en dag då vi var spellediga på Kretsteatern. Anita, som var en utmärkt skådespelare och hade gått på Terserus elevskola, hade sina föräldrar i Jönköping. Fadern, som var bror till den kände stadsträdgårdsmästaren Holger Blom i Stockholm, arbetade

på Svenska Tändsticksaktiebolaget och hade varit placerad i Brasilien och därför kunde Anita portugisiska. Hon lyckades få låna hans bil, en PV 444, för att göra vår stockholmsresa så billig som möjligt. Av samma (fast inte enda) anledning ringde jag Vera och fick löfte att bo hos henne. (Hon hade ännu inte träffat den rätte.) Jag minns Långa dags färd mot natt som en fyra timmar lång njutning. Jag höll Lars Hansson för att vara den främste levande svenske skådespelaren, tätt följd av Ulf Palme och här spelade de tillsammans. Det hade de förvisso gjort redan i Alf Sjöbergs uppsättning av Strindbergs Erik XIV men nu var de avskalade sina historiska kostymer. Här var de far och son. Jag glömmer aldrig Lars Hanssons monolog där han berättar om hur han fick lära sig vad en dollar är värd. Det finns en radioinspelning, en privatperson hade spelat in föreställningen, och den versionen gavs som Radioteater. Den fanns (finns?) att köpa på band från Radiotjänst, men när jag skaffade den och spelade upp den upptäckte jag att man helt okänsligt hade klippt just i den monologen. Det har jag svårt att förlåta viktigpettrarna. Det är som om Lars Hansson alltför snabbt har blivit omodern. Han fick klä skott för en föråldrad sort av teater som man nu skulle överge, han som själv på 20-talet upplevdes som en befriande kontrast till en svulstig och onaturlig spelstil. Första gången jag såg honom på scenen var i Ibsens Johan Gabriel Borkman (det måste ha varit under ett stockholmsbesök med SSUH innan jag började på högskolan) och jag minns att jag var djupt imponerad, men så omgavs han också av en fantastisk ensemble med bland andra Tora Teje och Anna Lindhal och Anders Henriksson. Sedan mins jag honom som glasögonförsedd psykiater i en pjäs av H C Branner som jag tror hette Rytteren, där han var fullständigt avspänd och vardaglig. Man trodde knappt sina sinnen, särskilt om man jämför med uppvisningar sådana som kanonkungen i Shaws Major Barbarastor, komedi med stor bravur. Lars Hansson kunde göra bort sig. Som Macbeth var han en klar besvikelse. Han gjorde Oidipus, där det mest imponerande var att han – 60 + - klarade att störta utför en trappa. (Fräulein von Carlberg var med i publiken och sa till mig apropå kören av stapplande gamla män i Thebe: Sådana ser man inte Grekland. Där är klimatet så torrt att det inte finns någon rheuma.) Jarl Kulle var nervöst känslig som den unge sonen i Lång dags färd mot natt, han som får veta att han har tbc, och Ulf Palme den äldre brodern, den obegåvade, som man hade slutat hoppas på var som vanligt suverän. (Här var en annan av mina idoler: Jean i Fröken Julie, Hjalmar Ekdahl i Vildanden, Stanley Kowalski i Linje Lusta, Erik XIV, Upptäcksresanden i Dagermans Den dödsdömde; jag såg honom i många roller som fortfarande finns kvar i mitt minne.) Inga Tidblad var skakande som modern som gled allt längre in i morfinets värld. Vi var alldeles omtumlade efteråt. Pjäsen hade träffat mig i mellangärdet; en far med två söner som inte lever upp till hans förväntningar, känns det igen? Och en mor som blev allt mer frånvarande ju längre pjäsen pågick. Bröderna som förenades i sin kärlek till varandra, som var hänvisade till

varandra i opposition mot fadern, men också fyllda av till synes obesvarad längtan att bli accepterade av honom.

Anita kinesade hos sin väninna Asta Bohlin, som var skådespelerska och där blev jag presenterad för Palle Granditsky. Jag hade inte träffat honom tidigare, men kände till att han varit scenmästare och skådespelare hos Per-Axel Branner på Nya Teatern; jag hade sett honom där tillsammans med bland andra Percy Brandt som en av de unga män som omgav Frank Sundström när man gav Pirandellos Henrik IV. Sedan hade han blivit anställd på stadsteatern i Uppsala (jag såg honom som spartan i Lysistrate) och det gick ett rykte om att den unga terseruseleven som hade delat rum med Elsa Öjebro i den där lägenhet med dass på vinden vid Malmskillnadsgatan, och som färdigutbildad aktris också blivit anställd i Uppsala, hade kastat sig framför tåget på grund av olycklig kärlek till honom. Palle var fränskild liksom Anita. Hans förra fru, Ulla Akselson, var också skådespelerska. Jag hade fått löfte av Vera att få bo hos henne ett par nätter. När föreställningen på Dramaten var slut tog jag spårvagnen hem till henne, hoppade i ett hett bad trots den sena timmen och kröp ner i sängen till henne efter att ha förnyat mina löften om att inte göra några angrepp på hennes dygd. Jag hade inte träffat någon kvinna sedan vi senast hade legat bredvid varandra och hon hade inte träffat någon man och vi var snart i färd med att göra det som hon tillät oss att göra, det vill säga nästan allt, men inte riktigt..

Jag hade också snackat med Yngve Gamlin och han hade ordnat biljetter till Anita och mig på Ideon-teatern, där Povel Ramel och Martin Ljung med Knäppuppgänget gav en revy som hette Djuprevyn två meter. Vi kom körande i full fart fram till teatern som låg vid Brunkebergstorg (Anita körde; jag kunde inte köra bil) och hittade ingen parkeringsplats. Vi var ute i sista minuten och såg oss ingen annan råd än att lämna bilen vid trottoarkanten utanför teatern. Vi märkte inte att vi hade ställt den på ett övergångsställe, rakt på de gula strecken. Det var en väldigt rolig revy, där det som jag minns bästa var Martin Ljung som Hamlet. Yngve hade skrivit texten och där fanns några ord om Etienne Decroux, den franske pantomimikern som spelade Barraults pappa i Paradisets barn. (Han hade varit i Stockholm och hållit en föreläsning på Dramatens lilla scen, där det som gjorde mest intryck på oss som inte riktigt kunde hänga med i franskan - tolk fanns inte, det ansågs man inte behöva som intellektuell på 50-talet - var när han ideligen klappade sig på baken och utstötte ordet "Le contrepoids" för att betona nödvändigheten av motvikt.) När vi kom ut från Ideon hade varken polis eller parkeringsvakt varit på bilen, däremot hade någon försökt stjäla den och vridit sönder dörrhandtaget på förarsidan. Det gick inte att låsa upp bilen, och vi fick låna telefonen i biljettkassan och ringa en låssmed. Efter en kvart uppenbarade sig en ung man som tog upp två ståltrådar ur fickan och med dem lirkade han upp låset. Femton kronor kostade det. Nästa dag åkte vi hem till Borås, och i Huddinge råkade vi

smälla dörren i lås igen. Vi hade stannat utanför ett skomakeri och skomakaren kom ut och hjälpte oss. Sedan var vi mycket noga med inte låsa bilen. Anita var en livlig tjej och stockholmsbesöket hade givit oss mycket att snacka om. Chaufförens uppmärksamhet var alltså inte den bästa när vi åkte genom Nyköping. På en gata slog trafikljuset om till rött och lastbilen framför oss stannade, men inte vi. Vi fortsatte in under flaket, där vi kilades fast. Vi hade tur i oturen. Vindrutan höll och motorn fungera och Anitas pappas bil fick inga andra men än rejäla plåtskador. Backspeglarna och strålkastarna var hela och vi kom överens om att inte diskutera fullt så ivrigt; särskilt skulle Anita som körde, inte tala så mycket med händerna. Det blev en billig resa för oss båda som bara betalade bensinen, men kanske inte fullt så billig för pappa Blom i Jönköping som fick tillbaka en bucklig bil som därtill inte längre gick att låsa.

Den femtonde april var spelåret i Borås över och Lars Gerhard kunde glädja sig åt ett positivt resultat. Överskottet gjorde att vi inte behövde ta hela det kommunala anslag som beviljats för budgetåret i anspråk. Lasse lärde mig att ett kommunalt anslag dock alltid måste förbrukas fullständigt. Det gick inte att spara något, då riskerade man att få sänkt anslag nästa år. Därför bestämde vi oss för att köpa ett par 500 w strålkastare som vi var i verkligt behov av och därtill virke till kulisser från Södra Snickerifabriken så att det inte skulle finnas något överskott i vår kassa. Vi kom överens om att jag skulle fortsätta min tjänst vid Kretsteatern. Jag skulle återvända till Borås i slutet av augusti och jag skulle få löneförhöjning med en hundralapp till 800:- i månaden.

Jag sa adjö till John som jag hade bott hos de senaste åtta månader. Jag hade lärt mig mycket på den tiden. Jag hade arbetat mer intensivt än någonsin och trivts med det. Ångesten hade inte stuckit upp sitt fula tryne en enda gång. Boråsarna upplevde jag som ett arbetsamt och optimistiskt folkslag med stor framtidstro. På syfabrikerna jobbade en mängd lågavlönade flickor. De gick till fots (inga dyra bussresor här) i långa pladdrande led till och från fabrikerna för att spara ihop inför den ljusnande framtid, där män och barn och lycka väntade, eller i de många finska flickornas fall, pengar att ta med sig hem, pengar som kunde tjäna som grundval för ett bättre liv. Många boråsare hade näsa för affärer och de tvekade inte att genomföra sina idéer. Stickmaskiner stod i varannan källare där en ”fabrikör” tillverkade damstrumpor. Små syfabriker med bara några få anställda konkurrerade med bjässar som Algots, Erla-Bolaget och Oscar Jacobsson. Företagsamma personer lät en liten syfabrik tillverka några provklänningar som de sedan åkte runt med till konfektionsaffärer i landet och tog upp beställning på. Sedan sydde man upp så många som man fått order på och behövde inte ligga med något varulager. Andra satte in annonser i veckotidningarna, och stod hemma vid köksbordet om kvällarna och packade paket. De var embryon till de stora postorderföretagen: Olle Blomkvist vars företag växte till Ellos, bokhandelsmedhjälparen på Wolds bokhandel,

Hugo Josefsson som grundade Josefssons Postorder AB och andra. En ung man gjorde karriär genom att gå runt till de olika syfabrikerna och ta upp beställning på knappar. Andra gjorde liksom Johns vän, grosshandlaren: köpte upp partier med kläder från fabrikerna och sålde till detaljister, reste dessutom omkring på marknaderna. Företagsamheten i Borås gav mig en tankeställare, jag som var uppfostrad med en nedlåtande snobbig syn på köpenskap: en inte riktigt rumsren syssla, inte något som en gentleman skulle ägna sig åt. Att tjäna pengar på sin nästa var att utnyttja hennes svagheter. Pappa var visserligen själv ett slags köpman, men han ansåg sig först och främst tjäna medmänniskorna i sin apotekarroll.

Med semesterersättningen (1,5 dagslön per månad) på fickan reste jag tillbaka till Stockholm, där Thorolf hade lagt ett ord för mig hos Evert Myrman som var chef för Folkrorelsernas Dekorationsateljé ute på Storängsbotten vid gasklockan på vägen till Lidingö. Där gjorde man dekorationerna till Folkparksteatern och behövde folk på våren. Jag hade fyra månader framför mig som jag skulle försöka klara ekonomiskt medan jag väntade på att få återvända till mitt ordinarie jobb. Jag hade fått låna Lillemors Björnstads våning i korsningen mellan Renstiernasgatan och Folkungagatan. Hon och Segol skulle åka på semester en månad. Det var en mörk lägenhet ovanpå en Konsumaffär. För att skapa högre takhöjd nere i butiken hade arkitekten höjt golvet i Lillemors lägenhet så att de låga fönstren började redan i knähöjd och man hade en känsla av att man måste gå och huka sig i rummen. Men det var ändå en bostad och en sådan var inte lätt att hitta i Stockholm. Jag kunde inte flytta hem till Vera. Vi hade inte det slagets relation. (Hur skulle hon kunna träffa den rätte om vi bodde ihop?) (Hur skulle jag kunna träffa den rätta?) Tvärtom höll vi på att glida ifrån varandra och hade knappast någon kontakt längre, ett naturligt utdöende av de redan svaga känslorna. Jag hade mött Jerissa Jarlander på stan och fått löfte av henne att få hyra rum av henne längre fram mot sommaren när skolan slutade och hon och hennes barn skulle åka på semester till Gotland. På något sätt skulle jag väl klara bostadsfrågan till dess att det var dags åka tillbaka till Borås.

Hjorthagen var ett alldeles för vackert namn på stadsdelen ute vid Värtan, där den västra delen huvudsakligen bestod av en samling låga skjul, de flesta av plåt, i skuggan av gasklockan. I två sammanbyggda hus låg Folkrorelsernas Dekorationsateljé, snickeriet i det ena och måleriet i det andra. Det var i måleriet jag hamnade med en timpenning av tre kronor. Det var samma lön som jag hade haft hos Gerhard Pettersson, som nu hade stängt sin verkstad för säsongen och inte tänkte öppna förrän till hösten. Tre kronor var också en vanlig timpeng på syfabrikerna i Borås. Jag kände inte till något alternativt jobb som jag kunde få, så jag måste låta mig nöja. Vi var tre anställda målare, en äldre man som inte sa så mycket och en yngre som var fena på illusionsmåleri. Vårt första jobb var dekoren till ett resande festtåg, vagnar med olika motiv. Det här karnevalståget skulle

turnera i Folkparkerna. Den duktige killen målade en vildavästernexteriör, ett blockhus med indianpilar dallrande i väggarna. Han målade dem så skickligt att de såg alldeles verkliga ut. Jag sattes att färglägga ett vikingaskepp med svallande vågor omkring. När jag skulle göra vågorna hade jag de japanska träsnittsmakarnas skummande bilder som modell, men den sortens sjögång föll inte Myhrman i smaken och han lämnade sitt kontor och visade mig egenhändigt ett mer moderat vågsvall. Men våra diskussioner om vågornas utseende medförde att jag fick rykte om mig att vara "modernistisk". Jag fick också måla kulisserna till Strindbergs Påsk, en uppsättning som regisserades och dekorerades av Knut Ström som hängde över mig medan jag målade och förmanade mig: "Inga judar!" Med det menade han att jag inte fick lämna någon del av ytan omålad, inga vita fläckar. Till ett sånglustspel Jungfruburen med musik av Schubert hade Per Falk gjort dekoren och det jobbet slängde Myhrman till mig med den kommentaren att det borde passa mig, "som var konstnärlig". Falk hade gjort en modell med små pappbitar som snickeriet hade förstorat hundra gånger till kontursågade plywoodskivor. Den lilla pappbiten hade Falk målat med akvarellfärg: grön med några röda prickar och på baksidan hade han skrivit "Rosenbuske". De mest omfattande jobben vi hade var fonder och kulisser till China – varietén som Myhrman själv gjorde förlagorna till. Den scenen var gigantisk och fonderna gick inte att spänna upp i ett stycke på ateljégolvet. Det färdiga resultatet fick man se först när de hängdes upp på teatern. Inte för att man brydde sig om kulisserna när miss China var i farten eller när Gipsy Rose Lee, den amerikanska stripdrottningen visade bröstet under en millisekund för ett andlöst stirrande auditorium.

Jag hjälpte Tore på lediga stunder med att vårrusta segelbåten. Halva lördagar och hela söndagar när vädret tillät tillbringade vi på Göta Segelsällskap nere vid Långsholmskanalen och putsade och slipade på skrovet som var byggt av mahogny. Starbåten är en kappseglare konstruerad i början på 1900-talet för lättvindssegling på sjöarna i Schweiz. Ett lätt skrov med 27 kvadratmeters segelyta vilket innebär att bommen sticker ut en halv meter utanför aktern. De flesta båtarna på varvet var träbåtar. De mesta var segelbåtar. 1956 var det ingen på varvet som hade maskin till hjälp för att skrapa och slipa utan allt jobbet gjordes för hand. Sedan båten lackats ett antal gånger skulle vattenlinjen målas. Jag tog ett steg tillbaka för att beundra mitt verk och kände hur jag stötte emot något med ena vaden och hörde en lätt duns. När jag vände mig om såg jag att jag hade gått emot vår grannes nylackerade bom som han hade lagt att torka på två trälådor. Jag hade knuffat ner den i gräset. När jag skulle lägga tillbaka den upptäckte jag ett tydligt märke, som om någon hade klämt till med ett starkt finger. Precis där bommen hade fallit låg en liten, vass sten i gräset. Alla skulle vara vänner i klubben och att skada någon annans utrustning sågs inte med blida ögon. En skara kritiska båtägare samlades runt mig och granskade märket i bommen och de blickar de gav mig var inte nådiga. Kanske ännu

fientligare var de blickar som den stackars Tore fick. Jag var när allt kom omkring inte medlem i klubben, bara en gäst som han hade släpat dit. Jag lovade att jag skulle åtgärda saken, på ett eller annat sätt. I värsta fall skulle en månadslön ryka för att bekosta en ny bom till vår varvsgranne. I min nöd vände jag mig till en av snickarna ute på ateljén och frågade honom vad jag kunde göra för att reparera skadan. Han tyckte att vi skulle åka och se på eländet och vi tog firmans lilla lastbil och körde ner till varvet. Det var inget obotligt sa Gustafson, som han hette. Vi tog med oss bommen till verkstaden och där skar han in en liten träbit och putsade till den så att det knappt gick att se skadan, på sin höjd kunde man ana den. Ägaren till bommen fick tillbaka den redan nästa dag och blev mycket belåten. Jag hade återvunnit mitt anseende och så även Tore. Riktigt populära blev vi sedan vid sjösättningen som ägde rum i mitten av maj. Vid denna nästan rituella ceremoni samlades medlemmarna i sällskapet och hjälptes åt att släpa båtarna till en vagn som gick på räls. När båten var placerad i vagnen lät man henne glida ner i vattnet till dess att hon flöt och ägarna som tagit plats i båten paddlade iväg med henne till sin båtplats vid någon av klubbens bryggor. Då gällde det att vara klar med vårstöket för båtarna måste i sjön i den ordning de låg på land, annars låste man varandra. Tore satt i båten och paddlade och jag stod på land med en lina och vi klarade oss utan problem. Värre var det för de vars skrov inte var tillräckligt täta. Enstaka olyckliga, med förtvivlan paddlande ägare, hann knappt få skrovet ur vagnen innan det började sjunka och fick släpas in på grundare vatten. Men träbåtarna svällde när de vattenfylldes och efter några dagar kunde man ösa de sjunkna båtarna flott. Till denna ceremoni hade Göta Segelsällskaps medlemmar försett sig med ädla drycker vilket betydde Renat och Skåne och det dracks åtskilliga snapsar och groggar under kvällens lopp. Tore och jag hade alldeles glömt bort att köpa ut. Jag kom direkt från arbetet och hade varit och handlat mat på vägen, bland annat en stor bit hushållsost. Eftersom de flesta hade enbart brännvin med sig och inte hade tänkt på att man kunde behöva tilltugg blev min ost mycket populär och jag fick sedan heta ”han med osten”. Snickaren på dekorationsateljén som hade hjälpt mig att laga bommen var pappa till skådespelaren Björn Gustafson som hade spelat en av sönerna i Mutter Courage förra sommaren. Pappa Gustafson var inte bara en skicklig teatersnickare. Han var slagfärdig som få och en hyvens trevlig karl och en hejare på att berätta. Vi på dekorateljén försökte alltid få igång honom på luncherna att beskriva livet i trettioalets Hagalund, särskilt de glada fester som anordnades för välgörande ändamål av De Arbetslösas Förening. Hans måleriska beskrivningar av tillvaron på reningsverket (skitverket, kallade han det), där de gamla arbetarna släpade sina långa helskäggs i dammarna med rötslam medan de tuggade på sina smörgåsar skämdes inte för sig och jag kan bara beklaga att minnet sviker mig.

Arbetet på ateljén började ta slut när vi närmade oss midsommar. Vi hade

haft några små kontroverser; en av oss undrade om inte Folkrorelsens Dekorationsateljé ville att vi skulle gå med i målarnas fackförening; det var ju ändå fackföreningarna som var vår arbetsgivare? Han hade fått veta vad en vanlig målare, en plankstrykare, hade i lön enligt kollektivavtalet. Vår kamrer sa indignerat att sådana utsvävningar hade man inte råd med. Vid ett annat tillfälle satte man upp stämpelklockor i lokalerna. Vi målare hade aldrig sett sådant förut och vi gjorde oss (med svårighet) dummare än vi var. Vi stämplade så fort vi rätade på ryggarna för att ta rast, röka en cigarett eller pinka. Korten som var avsedda att förslå för en vecka fylldes på en dag. Kamrern försökte lära oss att inte stämpla så ofta. Men vi menade att vi inte ville stjäla tid från våra fattiga arbetsgivare. När vi tog en paus i arbetet ville vi att den tiden skulle vara vår egen. Kamrern suckade och sände in alla våra tidkort till huvudkontoret och efter en månad kom ett meddelande därifrån att målarna inte behövde stämpla. När jag skulle sluta min anställning frågade kamrern om jag nu, när jag blev arbetslös, inte ville åta mig ett specialjobb? Det handlade om att tapetsera och måla ett hus på en ö i Roslagen inför en filminspelning. Jag skulle vara arbetsledare. Jag var mycket frestad men tackade till slut nej. Jag tyckte att jag helt enkelt inte kunde tillräckligt mycket om själva hantverket. Men viktigare än det var att Tore och jag redan kommit överens om att vi skulle segla under semestern. Tore som jobbade på en byggnadsfirma hade byggsemester, fyra veckor under juli, just den tid då de ville att jag skulle jobba med det där huset.

Per Verner Carlsson (vi hade inte slutat umgås även om vi sågs mera sällan) hade fått biljetter till ryttarolympiaden på av sin svåger och bjöd mig med och vi satt på läktaren i solskenet och såg svenska Petrus Kasteman vinna guldmedalj. Ingen av oss hade det minsta intresse för hästsport men vi kunde uppskatta ett skådespel.

Jerissa Jarlander hade lovat mig att få hyra ett rum i hennes lägenhet högst upp i ett hus på Svartmannagatan i Gamla Stan, samma rum som PVC hade bott i under jubileumssommaren 1953. Det var många små rum i lägenheten men den saknade ett hyggligt vardagsrum. Jag skulle dela våningen med ett ungt par. Killen var byggnadsarbetare och skulle riva en vägg mellan två av de små rummen och på så viss åstadkomma det där lite större rummet som skulle bli ett vardagsrum. Han skulle flytta in en vecka efter det att Jerissa och barnen hade rest på semester. Jag, som tillfälligt bott hos Tore några dagar, skulle flytta in med en gång. Jag var uppe hos henne och hämtade nycklarna och då berättade hon att hennes bror, som var tandläkare, hade lovat att ta hand om hunden, en stor svart-vit collie som hette Picasso. Jag kände ju Jerissa och blev därför inte särskilt förvånad när jag hörde ett hotfullt morrande på andra sidan dörren, i samma ögonblick som jag satte nyckeln i låset dagen därpå. Jag gläntade försiktigt på dörren och därinne i tamburen stod hunden och bligade misstroget. Jag pratade med honom hela tiden och prövade försiktigt - ett ben i taget - att

tränga mig in. Hunden hade väl också haft tråkigt och vi var ju redan bekanta. Han hade luktat på mig förut och jag visste vad han hette så han gick med på att jag kom så långt in så att jag kunde få tag i det lilla brev som Jerissa hade skrivit och lagt på byrån i hallen. Där stod det att hennes bror tyvärr inte hade kunnat hämta hunden som det var bestämt, men att han skulle komma snarast. "Snarast" innebar tre veckor tror jag. Picasso och jag och inte minst killen som rev väggen och hans tjej som också flyttade in blev goda vänner. Vi utfordrade jycken med hundmat ur en påse som stod i skafferiet och när den var tom köpte vi en ny likadan. Jag gick ofta ut med honom på eftermiddagarna utan att det hände något annat dramatiskt än att han en gång bet mig skinkan när jag blev tvungen att gå mellan honom och en stor boxerhanne i en av de trånga gränderna i Gamla Stan. Jag fick ett rejält nyp i baken och svor högt och länge och det gjorde honom så skuldmedveten att han kröp på mage uppför alla fyra trapporna. (Det fanns ingen hiss i det gamla huset.)

En dag ringde det på dörren. Det var Jerissas hyresvärd, en äldre herre som frågade om vi hade en hund i lägenheten? Det kunde jag inte neka till. Picasso skällde ivrigt när han hörde en främmande röst ute i hallen. I så fall skulle jag genast ta bort hundskiten i trappan. Jag följde med honom några trappor ner där det låg en stor bajshög, toppad av tidningspapper som den skyldige hade torkat sig i röven med. Jag sa att vår hund inte använde papper. Det var ju tydligt att det var en människa som hade satt sig i trappan. Det kunde ha varit vem som helst. Porten låstes aldrig. Hyresvärden hade emellertid fått vittring på något och följde med mig upp. Vad är det ni har för er i lägenheten? frågade han. Han trängde sig förbi mig in i hallen som användes till upplag och var fylld med tegelstenar och murbruk i hinkar och dammet som rök omkring i våningen låg i tjocka lager överallt eftersom det var en rejäl murad vägg som killen höll på att knacka ner. Han hade hunnit ner till strax under midjehöjd. Han och hans tjej var inte hemma. Fastighetsägaren såg ut som om han tänkte få ett slaganfall. Vad fan är detta? Det ska bli en nytt vardagsrum, förklarade jag. Det har ni inte tillstånd till, skrek han. Jag ryckte på axlarna. Jag hyrde bara ett möblerat rum här. Tala med fru Jarlander, sa jag. Hon är på semester på Gotland, men hon kommer hem i mitten augusti. Jag har telefonnumret till hennes bror. (Jag hade ringt och talat med honom ett par gånger om hunden, och han hade lovat att komma och hämta den, men hade inte synts till ännu.) Hyresvärden insåg det lönlösa i att bråka med mig och troppade av.

Mitt rum fanns i andra änden av lägenheten, granne med köket, troligen var det med sitt avskilda läge avsett som jungfrukammare, hembiträdets rum. Det låg mitt emot tyska kyrkans torn och när klockorna ringde kändes det som om huvudet skulle sprängas. Det gick inte att ha fönstren öppna och Picasso sprang till det längst bort belägna rummet i lägenheten och gömde sig. Det var en av anledningarna till att jag så gärna begav mig iväg till varvet på Långholmen på söndagsmorgnarna. Det var en behaglig

cykeltur i soligt väder längs Söder Mälarstrand. Min röda Hermes hade jag tagit med mig tillbaka till Stockholm från Borås, där jag knappt hade använt den. Boråsarna betraktade cyklister som fotgängare som hade råkat förirra sig ut på gatan och skulle straffas för det. De tog ingen hänsyn till den som kom på cykel, svängde ut från sina gårdar utan att bekymra sig om regeln att trafiken på gatan hade företräde och så vidare. Efter att nästan ha blivit överkörd ett antal gånger hade jag låtit cykeln stå i Borås. I Stockholm var jag van att cykla och där fanns betydligt bättre trafikanter. Cykeln hade hängt med sedan jag fick den på hösten 1941 som belöning för att jag hade kommit in på läroverket. Den kostade 140 kronor den gången. Nu var den inte längre i bästa kondition. Skärmarna skramlade, pakethållaren var lös, sadeln sprucken, den röda färgen skavd. Cykeln hade fått stå utomhus i långa tider och inte mått så bra. I betraktande av att den i genomsnitt hade kostat mindre än tio kronor om året, var den ändå en lysande investering. Men inför återresan till Borås tvekade jag om jag skulle bry mig om att ta den med mig; jag trodde ju inte att jag skulle ha någon användning för den. I bästa fall skulle den hamna i en källare och stå och åldras. Lika bra att låta den förgås i skönhet; jag lutade den olåst mot tyska kyrkans vägg dagen då jag reste tillbaka till Borås. Kanske någon som hade bråttom skulle hitta den där och ha glädje av den, kanske rent utav Egon Möller-Nielsen? Men än var det mer än en månad till dess att jag skulle tillbaka till Borås och börja arbeta igen. Nu skulle Tore och jag ut och segla. Allt var klart inför semestern: tandläkare Jarlander hade äntligen hämtat Picasso och vi hade inte hört något från värden om rivningen av väggen i lägenheten. Jerissa hade inte meddelat sig med oss och vi tog det som tecken på att det var grönt och byggaren och hans tjej lugnt kunde jobba vidare med det nya vardagsrummet. På morgonen gick armbandet till min klocka av, klockan som jag fick i konfirmationspresent av min farfar och som jag minst av allt hade lust att förlora. Tore har väl klocka med sig, tänkte jag och lät min ligga kvar hemma lägenheten på Svartmannagatan. Det var lördag och Tore som hade arbetat halv dag kom direkt från jobbet till båten. Vi skulle träffas där med våra packningar, ryggsäck och sovsäck. Några mängder med grejer var det inte tal om. Det fanns bara plats att stuva under fördäcket. I ett par draglådor på sidan om sittbrunnen förvarande vi våra få köksredskap och bestick och andra oundgängliga småprylar. Dessutom måste vi ha plats för fotogenköket, fotogenen och sötvattnet och våra regnställ och gummistövlar. Någon ruff hade båten inte. När vi skulle sova satte vi upp ett bomtält som, som framgår av namnet, var riggat med bommen som ryggrad och lattorna, de träribbor som annars stagade bakkanten på storseglet, som revben i skelettet. Vi låg direkt på golvet, eller durken som seglare säger, ett trågaller, i våra sovsäckar. Mellan oss hade vi en grov träbit som stod rakt upp, skotstocken, där beslagen för storskotet satt; det rep med vilket man reglerade storseglet. Storseglet var på närmare tjugofem kvadratmeter och skotet, repet, som var fäst på någon meter ifrån yttersta

änden på bommen gick genom ett block som löpte längs en ledvagn, det vill säga en tvärs över akterdäck gående stång och sedan tillbaka upp i bommen och därifrån ner till skotstocken som vi sov på var sin sida av. Eftersom seglet var så stort krävdes rejäla doningar. Det skulle ju hålla även när kraftiga vindar pressade på, något som vi så småningom skulle bli varse.

Målet för vår resa var Västervik och första etappen gick över Mälaren till Södertälje en härligt solig sommareftermiddag. Första förtretligheten inträffade redan på Fiskarfjärden efter en halvtimmes seglats. Den ganska svaga vinden blåste rakt bakifrån och även om det är medvind är det besvärligt att segla i den. Jag satt till rors och lät mig vaggas av båten i den sköna sommarvärmen, fylld av den frihetskänsla som griper en när man kastat loss och får lämna land och glida ut på sjön, och jag var inte tillräckligt uppmärksam och såg inte den il som krusade vattnet bakom oss och som förebådande en tillfällig omsvängning i vindriktningen. Plötsligt fick vi en gip. Seglet slog över från ena sidan till den andra och med full kraft träffade den stora vindfyllda bomullsduken den övre vantspridaren som gjorde en reva tvärs över tyget. Vi blev tvungna att ta ner seglet mitt ute på sjön för att minimera skadan och sedan fick vi sitta och sy ihop det för hand, för vi hade inget segel i reserv. De ord med vilka Tore beskrev min person vill jag helst inte återge. Och inte blev det bättre när han upptäckte att jag hade lämnat min klocka hemma. Han hade också lämnat sin klocka hemma av rädsla för att tappa den på sjön. Men dagen för vacker och Mälaren för blå för att vi skulle kunna vara sura någon längre stund och så snart vi hissat upp vårt lagade segel och kände vatten glida fram under kölen igen återvände vårt goda humör. Vi tog fram fotogenköket och kokade kaffe och bredde smörgåsar. Köket stod på durken och kaffekokning och annan matlagning som krävde upphettning kunde bara utföras vid gott väder och läns (alternativt en lång skjuts med stadig vind in från sidan). Så småningom siktade vi Södertälje där vi måste slussa i kanalen för att komma ut på Östersjön. Förutom sjökorten hade vi skaffat boken "Från Landsort till Ölands norra udde" (jag tror det var så den hette; den finns inte i mitt bibliotek, troligen i Tores). I boken kunde vi läsa att normala sommardagar blåste vinden in mot land (sjöbris) och på nätterna vände vinden och blåste ut från land (landbris). Vi hade ingen motor utan måste lita till vindarna. Södertälje kanal var lång och smal på sträckan efter staden och slussen. Därför bestämde vi oss för att ligga kvar i Södertälje över dagen och segla på natten istället då vinden från land enligt boken skulle ge oss en behaglig skjuts ut till havet. Vi kom utan problem in i slussbassängen tillsammans med några få andra mindre båtar, men varken Tore eller jag hade slussat tidigare. Vi låg där i svag motvind och försökte kryssa oss genom bassängen då en barsk högtalarröst ropade, att vi båda där nere i segelbåten skulle skynda på! När vi såg oss om, förstod vi av de andras beteenden att vi skulle lägga oss intill land och att en av oss måste gå upp och dra båten i förtampen. Sedan vi väl hade gjort det och tagit oss igenom slussen, som bara

bestod av ett trappsteg neråt på beskedliga sextio centimeter, lade vi till i gästhamnen i skuggan av en stor flott motorseglare. En herre i blå blazer, vita byxor och skepparmössa med guldsnodd ovanför skärmen satt på akterdäcket och drack grogg. Han hade en till drycken svarande ansiktsfärg och solglasögon. Han reste sig med viss svårighet ur solstolen och gick fram till sin reling av teak och betraktade oss därnere i vårt nötskal. Vet era föräldrar vad ni håller på med? frågade han. Nej, svarade jag. Jag skulle snart fylla tjugosju år, och Tore som var ett par år äldre sa: Dra åt helvete, gubbe! Den äldre herren muttrade något i kritisk ton och kämpade sig tillbaka till sin sittplats på det stillaliggande däcket i den absoluta stiltje som rådde inne i gästhamnen i Södertälje. Tydligt ansåg han att sig ha gjort sin plikt som vuxen och återgick till sommarnöjet i glaset. När det blev kväll satt han fortfarande kvar. Vi märkte att kvällsbrisen hade kommit och att den blåste åt just det håll som boken hade sagt. Vi satte segel och kunde precis som vi hade räknat ut, glida genom den trånga farleden utan att behöva kryssa. I sommarnattsmörkret passerade vi ön Oaxen, där eldarna från kalkbruket flammade fantasieggande (eller också var det vanligt elektriskt ljus som av fantasin förvandlades till flammor?).

Nästa dag kom vi till ett litet samhälle som hade en livsmedelsaffär, som just hade lunchstängt, så vi som inte hade sovit på natten, lade oss ner i gräset i solskenet. Vi väntade på att klockan skulle bli ett. Vi behövde förstärka provianten. Vi somnade förstås och när vi vaknade hade Tore, som låg med bar överkropp, fått en svart sak på magen strax ovanför naveln. Det var en fästing, ett djur som ingen av oss någonsin hade sett. Han borstade bort den, men fick inte ut huvudet som satt kvar under hela semestern till dess att han kom hem till Stockholm och fick råd hur han skulle bli av med den på ett apotek. Apoteket i Västervik hade ingen aning om hur man skulle göra. Ingen, föreföll det, visste vad man skulle göra mot fästingar, absolut inte jag som var norrlänning. Inte heller stod det något om fästingar i boken. Det var som om man inte hört talas om dem. Medan vi hade legat där i gräset hade det samlats en liten kö med kunder på trappan till affären; flera av dem tydliga sommargäster. En stressad man släppte in oss i sin butik som var av den gamla manuella typen, där han jäktade omkring bakom disken som den enda personalen. Han behärskade sig storartat när kärringarna skickade honom runt från det ena hörnet av affären till det andra för att plocka ihop varor enligt deras önskemål: "Lite bitsocker, snälla herr Johansson, och så lite kaffebrädd, snälla herr Johansson!" och medan snälla herr Johansson sprang, växte skaran av kunder utanför disken inne i den lilla butiken. "Och så skulle jag vilja ha tuggummi, snälla herr Johansson!" "Det har jag inte", svarades trumpet. "Har ni inte?" Förvånad falsett. "Ja, jag har uppe på vinden", erkände Johansson motvilligt. "Kan inte snälla herr Johansson gå upp på vinden och hämta ett?" Någoting brast inom snälla herr Johansson. "I helvete, heller!" sa han högröd i ansiktet. Hans ord resulterade i en spontan applåd från oss andra i butiken.

När vi åter befann oss i båten och hade seglat en stund började vi undra vad klockan var. Javisst, ja. Dem hade vi lämnat hemma. Klockor var dyra på den tiden. Det var ingenting som satt klistrat utanpå veckotidningarna. Radio hade vi inte heller, för detta var före transistorerna, och reseradion var en klumpig och batterislukande konstruktion. Men jag berättade att jag hade lärt mig i scouterna att tiden enkelt kunde beräknas med ledning solen. Vi hade ju en kompass, en luftfylld Silva, så vi kunde se var söder var där solen skulle stå klockan tolv. Sedan fick man höfta; det blev inte rätt på kvarten när, men vi hade ju inga tider att passa. Vi kom till en stor, rund havsvik som hette Tvären och var resten av ett meteornedslag eller en vulkan. Där fanns en naturhamn där det redan låg flera segelbåtar och de som redan hade gått in dit för natten vinkade på oss och vi följde deras exempel. Man hade samlat ihop ved till en brasa på stranden och satt runt den och snackade och sjöng och drack. De som hade något med sig; Tore och jag hade nog ingenting, vi hade knappast råd. Vi hade under en midsommarseglats till Furusund, då vi hade haft med oss en halvflaska Skeppets whisky som vi hade druckit ur på en timme därför att det var så grymt kallt, och ändå, när vi kommit fram till Furusund, varit lika nyktra som när vi började dricka, upptäckt att sprit till sjöss inte gav någon effekt. Då och då passerade en båt och då ropade man till den att komma in och lägga sig här för natten. Segling var fortfarande ett ganska exklusivt nöje och seglarna kände lojalitet sinsemellan. Motorbåtar kunde tillnötts tolereras om de visade hyfs och lättade på gasen när de kom nära en segelbåt, särskilt om det var stiltje. Då ville segelbåtarna gärna gunga och kränga ordentligt i vågskvalpet. Jag hade ju en viss erfarenhet av sådant från min tid på husbåten.

I vår bok läste vi att Bråviken som går in till Norrköping var ett opålitligt vatten. Vi hade nu anlänt till Oxelösund och funderade på hur vi skulle ta oss över den stora öppna havsviken. Om vi skulle segla rakt söderut till Arkösund på andra sidan skulle vi komma obehagligt långt ut ifrån land. Ingen av oss hade egentligen någon seglarvana. Varje tur blev på så vis en ny erfarenhet. Flytväst var ett ord som jag inte hade hört. Vi hade visserligen två korkbälten, korkplattor uppträdde på ett snöre som man skulle knyta runt magen vid fara, men vi hade aldrig provat dem. De låg i fören ifall något skulle hända. Vi hade visserligen seglat över stora vatten förut som Kanholmsfjärden, men då var det midsommar och full trafik. Här syntes inga andra båtar. Vi fegade och seglade för säkerhets skull in i viken en bra bit för att korsa den på ett smalare ställe. Kolmården som vi hade bakom oss under överfärden var ännu inte djurpark och Lönö som låg föröver var ännu inte berömt som hemvist för den stora Zarah. På kvällen kom vi efter en lugn seglats utan missöden till Arkösund. I vår bok stod det att det skulle finnas en riktig restaurang med fullständiga rättigheter där. Vi knöt på oss de för ändamålet nedpackade slipsarna och hittade utan svårighet dit. Vi längtade efter ett ordenligt mål mat, ett mål som inte var lagat oss själva

med hjälp av en konservburk. Vi fylldes av onda aningar när en ensam herre som satt vid bordet intill oss kallade på kyparen och började anmärka på maten. En inrättning som serverade något så sorgligt som det här, hade inte rätt att kalla sig för restaurang. ”Vem tror ni kommer hit för att äta?” sa vaktmästaren. En rundblick på de övriga gästerna besannade hans ord: ensamma herrar med fjärrskådande blick eller rödbrusiga gäng med det tillkämpat städade lugn som krävdes för att inte bli nekad spritsservering. Närmaste möjlighet att få två vita och en brun var i Norrköping, flera mil inåt land. Vi som redan var trötta på skeppsprovianten lät oss dock väl smaka av pannbiffen i Arkösund. Spriten hoppade vi av ekonomiska skäl över.

Nästa anhalt på resan var Mem som ligger där Göta kanal börjar. Ifrån Mem är det tre kilometer till Söderköping. Det går kanske att segla dit, men om man inte har hjälpmotor utan måste kryssa, så går det fortare att gå längs kanalbanken (fanns det kanske också någon sluss; jag minns inte; dessutom tror jag att man inte får segla i kanalen). Vi gissade att klockan var sex, eller sju, eller i värsta fall åtta. Det fanns också en möjlighet att den bara var fem. Vi stod med kompassen i handen och approximerade mot det ställe på himlen där vi trodde att solen, som doldes bakom tjock moln, fanns. Vi antog att vi hade bråttom och brydde oss inte om att ta beslå seglet med kapell eller städa undan i båten. Vi skulle bara ta en snabbtur till Söderköping för att om möjligt få en kopp kaffe och ett wienerbröd och det gällde att raska på innan fiken stängde. (Magen regerade oss.) Vi kom i tid till kaféet, men medan vi satt där med våra koppar och betraktade Söderköpings inte särskilt upphetsande folkvimmel genom konditorifönstret, började det regna. Vi hade inte gjort i ordning båten! Vi såg framför oss hur vi skulle bli tvungna att försöka sova på den plaskvåta durken i natt. Om det skulle börja regna häftigt skulle vattnet rinna in i förpiken där vi förvarade sovsäckarna och alla våra kläder. Vi störtade ut och tog en taxi till Mem och nu visade sig att det inte gick att köra bil på den väg längs kanalen där vi hade gått. Bilen måste göra en extrasväng på nästan en mil, (så vitt inte chauffören lurade oss, men vi var inte i den situationen att vi kunde diskutera). Det var bara att betala och se glad ut. Det sved i plånboken men vi hann i alla fall rädda det mesta av våra torra kläder och det lönade sig inte mycket att gråla om vems idé det var att lämna båten utan att ha satt upp kapellet över sittbrunnen.

Vi grälade inte mycket under våra fyra veckor i båten. Vi klarade förvånansvärt bra av att umgås hela dagarna och nätterna på den trånga ytan. En mindre oenighet uppstod dagen efter regnet när Tore upptäckte att det kommit vatten i kompassen, som han hade glömt att lägga ner i lådan. Pappstycket som låg inne i det runda kompasshuset hade svällt upp av fukten och buktat sig och hindrade nålen att svänga runt. Tore skivade iväg kompassen som man kastar smörgås med en flat sten över havet, tre studsar. Jag ropade: Va fan gör du? Nu har vi varken klocka eller kompass?

Hur ska vi nu veta vad klockan är? ”Bättre ingen kompass än en oduglig”, svarade Tore. I gråväder kom vi in i Tjusts skärgård. Vi steg iland vid en brygga och gick en promenad över vanvårdade åkrar med svartgröna dun- gar och gråa fallfärdiga hus utan att se en enda människa. Ett övergivet landskap där klockorna hade slutat att gå. Passade ju oss, som numera bara hade dimmiga begrepp om tiden och steg upp när vi gissade att det var morgon och kojade när vi antog att det var kväll.

Äntligen kom solen fram och äntligen kunde vi förtöja i gästhamnen i Västervik. I stan fanns det ett kyrktorn med en urtavla. Blotta åsynen av denna gjorde oss på bättre humör. Där var fullt med fritidsbåtar i hamnen. Intill oss låg en kille i en E-kanot, ett ännu mindre flytetyg än vårt. Han berättade att han hade tänkt sig att ta sig till Gotland, till att börja med till Öland. Byxelkrok var inte så avlägset. Så tuffa var inte vi. Vi ville ju helst inte segla över stora öppna vatten. Inte bara därför att vi var ovana seglare. Vår båt, som enligt papperen var byggd 1932 för en direktör Åkerlund i Stockholm var inte precis fräsch. Hon var tjugofyra år gammal och det var därför som Tore hade fått köpa henne för bara 600:-. Det var säkert inte något allvarligt fel på henne, men vi borde inte ta några onödiga risker. Nästa år, kanske, då vi hade lärt oss mer. Vi flanerade i den vackra staden i det vackra vädret, glada åt att känna att det som vi satte fötterna på inte rörde sig hela tiden. Vi var inne på apoteket och Tore drog upp skjortan och visade den svarta pricken på magen som var huvudet på fästingen, men som sagt, i Västervik fanns ingen hjälp att få. Jag vågade inte gå in på bokhandeln ifall jag skulle bli igenkänd som han som var där i sällskap med damen som snattade en bok julen 1954. Under den dryga veckan på segelbåten hade jag inte läst en tidning eller lyssnat på radio. Det brydde vi oss inte om, helt i linje med min känsla att det politiska käbblet inte angick mig. Ändå var stora saker på gång: det snackades om en skolreform och om ett nytt sätt att finansiera högre studier. Yngve Gamlin hade formgivit en utställning på kårhuset, där vi ville visa politikerna hur illa utrustad Högskolan var. Dåvarande ecklesiastikministern Gunnar Hedlund hade kommit på besök. Min granne i huset på hörnet av Pilgatan och Nygatan i Umeå, lektor Lejdström, och vår rektor Ekman kämpade för en högskola i Umeå och Olle Carlsson och jag hade deltagit i den mån vi kunde göra någon nytta (mest med sympati). Det hade lyckats Umeå att få det s.k. femte exemplaret. Boktryckarna var skyldiga att lämna in fem exemplar av varje tryckt skrift till justitiedepartementet. Departementet skickade ett exemplar var till universiteten i Uppsala och Lund och högskolorna i Stockholm och Göteborg. Det femte behöll man för granskning, och det var detta exemplar som Umeå fick. Det skulle utgöra själva grunden till ett Universitetsbibliotek och ett sånt var en förutsättning för en högskola och i Umeå byggde staden ett bibliotek på Nytorget utanför fängelset. Sedan spelade det ingen roll att en del böcker var mycket väl granskade, ju mer pornografiska, desto mer tummade och trasiga och väl lästa var

de. Men jag hade nu nästan tagit mig igenom den akademiska kvarnen och kunde bara känna ett förstrött intresse för undervisningspolitik. Den övriga politiken kändes om möjligt ännu mer ointressant. Povel Ramel beskrev den så här i ett radioprogram: Kris i Paris, Kaos i Laos. Det kalla kriget var vi redan trötta på, lätt att förutse: sa väst ja, så sa öst nej och vice versa. Kolonierna frigjorde sig från de så kallade moderländerna, långsammast från Frankrike som bytte regeringar lika ofta som Rockefeller bytta skjortor. En märklig företeelse var konseljpresidenten Mendès-France som drack mjölk i Nationalförsamlingens talarstol. Mera spännande var då de tekniska innovationerna: flygplanen som flög snabbare än ljudet, rymdrameterna, radarn som gjorde att ingen fiende längre kunde smyga sig på en och sist men inte minst: datamaskinen. Junker hade fått ett extraknäck att mata in uppgifter om flygplansvingar i BESK, den matematikmaskin som stod uppe på gamla Teknis på Drottninggatan. Den var den enda i sitt slag i landet. Man hade räknat ut att fyra datamaskiner skulle räcka för Sveriges behov och planerade för det. Under tiden fick man samsas om denna enda och den utnyttjades dygnet runt och SAAB som Junker jobbade åt fick sig tilldelat den tid som fanns: klockan tio på kvällen eller klockan fyra på morgonen. Jag följde med honom och besåg underverket: rum efter rum fyllda med skåp som innehöll radiorör. Junker fick listor från flygplanstillverkaren med siffror som han matade in i maskinen. Ur maskinen kom listor med andra siffror med vars hjälp folket i Linköping kunde konstruera flygplansvingar. Det är mitt fel om nästa jaktplan flaxar med vingarna, sa Junker. (Junker fick senare ett jobb på patentverket där han sattes att ansvara för den minsta avdelningen: elektriska räknemaskiner och musikaliska leksaker; därigenom fick han snabbt ett av de största områdena för att till slut köpas över av IBM i Sverige och sitta på deras patentavdelning och överklaga sina egna beslut.) Något annat nytt, som jag ännu inte förstod vikten av, var den populära musiken. Vi spisade jass och diggade Povel Ramel och även Olrog och Taube. Vi gillade också modern jazz quartet och be-bop. Bertil Lindeberg berättade för mig och PVC att han hade varit på bio och sett en amerikansk ungdomsfilm som hette Vänd dem inte ryggen, där det hade förekommit en fräsig låt Rock Around the Clock. I Bangs grammofonprogram hörde jag en sångare som hon kallade ”den sjungande blancmangépuddingen”, en amerikanare, som hette Elvis Presley. Föga anade jag vad som skulle komma ur detta, hur rocken och annan populär musik till slut skulle svämma över tidningarnas kultursidor och bli till en värld för sig som obönhörligt fjärrade generationerna, oss och dem, från varandra och särskilt drabbade sådana som liksom jag var omusikaliska. Mitt decennium var inne i sin andra halva, jag märkte förändringarna, men förstod inte vilka som skulle visa sig bli de viktigaste. Om framtiden begrep jag ingenting, om den tid jag levde i förstod jag lika lite och min stolthet, mina historiska kunskaper, var, sedda i ljuset av det vetande som kommit fram i senare forskning, inte heller mycket värda.

Tore och jag promenerade på Västerviks gator och talade om framtiden. En människa som vill komma någonstans måste ha minst 1.000 kronor i månadslön när han fyller trettio, sa Tore. Jag, som bara hade 800:-, sa att människovärdet inte beräknas i pengar. Men Tore höll fast vid att allting värderades i pengar, det som folk var villiga att offra sina hårt hopsvettade slantar för var sannerligen också värt det. Att få saker gratis var nog bra, men att tjäna ihop till dem var mycket bättre. Jag kände igen resonemanget från Borås, där det fanns så många som var inriktade på smida ihop sin egen lycka. Och vad det beträffar de tusen kronorna så var jag just fyllda 27 år och hade alltså tid på mig. Fast i hemlighet ägde jag kanske inte så stor tro på att jag skulle få någon större lön. Jag drömde inte om bil och sommarstuga. Jag var nöjd att äntligen få jobba med det som jag i så många år hade velat: teater.

Det var tur för oss att vi hade nått så långt som till Västervik för här blev vi liggande i flera dagar medan en storm blåste in som gjorde det omöjligt att segla med en båt som vår. Vi gick overksamman och hade det tråkigt. Staden var liten och snart tyckte jag att jag hade promenerat på varje gata flera gånger om dagen. En kväll tog vi bussen till Gamleby festplats där det var dans, men jag kan inte minnas att det var särskilt roligt. Vi började bli deprimerade av att vänta på bättre väder. Några dagar senare gick vi på en av våra kvällspromenader när vi plötsligt blev medvetna om att det blivit tyst omkring oss. Vi stod stilla och lyssnade. Vinden hade lagt sig, inga tju-tanden runt husknutarna, inget rassel trädens lövverk. Klockan på det vita kyrktornet var tio. Vi sprang ner till båten och hissade seglen i nattmörkret och stack iväg norrut. När vi kom ett stycke utanför Västervik såg vi ljusen från en hel hoper fyrar, sådana som befann sig söder och norr om viken och sådana som låg rakt framför oss på Öland. Med hjälp av sjökortet räknade vi ut vilken fyr vi måste segla mot. Alla fyrar har olika ljuskarakterer och man kan skilja dem åt genom att räkna blänken, men den sortens avancerade tidräkning hade vi inte möjlighet till. Vi hade för övrigt ingen klocka att mäta minuterna med. Vi enades om vilken fyr vi skulle hålla på och för att inte tappa bort den bland bortåt ett dussin andra som blinkade i mörkret stod jag längst fram i fören och höll mig i förstaget och släppte inte fyren med blicken så att jag alltid kunde peka ut den för Tore som satt till rors. För bara några timmar sedan blåste det småspik, och nu när vinden hade mojnade hade havet som rivits upp av stormen inte lagt sig; tvärtom: när inte längre topparna blåstes av vågorna hade sjön blivit ännu grövre. Vi hade motvind och måste kryssa och båten stampade och slingrade. Vi var nu i sista halvan av juli och stjärnorna skymtade på den renblåsta natthim-meln. Ett par dagar senare steg vi i land på Harstena som enligt vår bok var det enda ställe i Sverige där man praktiserade kommunismen. Allt ägdes gemensamt: marken, husen och fiskevattnen. Det var flera öar med låg vegetation och röda stugor, såg vi när vi närmade oss. Vi lade till vid en brygga utanför en sjöbod. Några röda fanor såg vi inte, men däremot dök det upp

en inföding och ville göra affärer med oss. Han frågade om vi ville köpa färsk rödspätta? Vi tackade ja och han gick in sjöboden under vars golv han hade en sump och kom ut med två fiskar som han slaktade med sin slidkniv. Han erbjöd sig att filea dem och vi satte genast igång att pumpa liv i primusköket. Vi betalade honom 2 kronor var och njöt snart av en god middag i solskenet i båten vid bryggan nedanför sjöboden vid stranden av det vackra Harstena ute i havsbandet. Man talar om fisk som är så färsk att den sprattlar i pannan och här var det bokstavligen sant. Vi fortsatte norrut och kom tillbaka till Arkösund där vi lade oss i gästhamnen för natten.

Morgonen därpå fortsatte vädret att vara soligt och somrigt och vi diskuterade hur vi skulle ta oss över Bråviken, om vi skulle göra som när vi passerade här på nervägen och fega oss fram längs stränderna, eller om vi skulle våga ta språnget. Vinden blåste från sjösidan och vi kunde sträcka rakt över. Nu hade vi läst i boken där det stod så här (citat ur minnet): "Vackra sommardagar bildas åskväder över Kolmården och dessa drar ut över Bråviken och Östersjön där de upplöses efter ett par timmar." Kolmården låg på norra sidan av Bråviken. Djurparken fanns inte, däremot rekommenderade boken ett besök i marmorbrodden. Det var en ljuvlig sommardag och det var svårt att tro att det skulle bli åskväder. Vi bestämde oss för att segla rakt över till Oxelösund. Till att börja med gick det precis som vi hade tänkt men redan efter någon timme såg vi hur det började samlas moln därinne vid berget på andra sidan. Molnen växte snabbt till och det dröjde inte länge förrän vi hörde det första dova mullret och de första häftiga vindstötarna skakade oss. Visserligen fanns det risk att åskan skulle slå ner i masten. Vi var ju onekligen det högsta föremålet på många kvadratkilometer. Men den största faran, upplevde vi, kom från den häftiga vinden och kraften i kastbyarna. En segelbåt är ju byggd för att tåla vind, den har en köl som ska hjälpa till att hålla den upprätt. Vinden pressar ner båten, men när båten ligger på sidan, blåser vinden över seglet. Men plötsliga vidstötter kan slita sönder segel och knäcka master. Vi befann oss mitt ute i vikens breda mynning. Att vända om skulle inte tjäna något till. Och vi kunde inte reva seglet eller ta ner det under gång. Vi måste försöka hålla upp båten mot vinden så att vi gav vinden så liten träffyta som möjligt, och genom att vi var på djupt vatten och långt ifrån land kunde vi segla lite hur som helst utan risk för att gå på grund. Framåt kom vi ju inte, men det var vårt minsta bekymmer. Det blåste så att vi måste sitta och hålla i rorpinnen båda två för att orka styra upp i motvind. Gripen av stundens allvar sa Tore till mig att leta fram de båda korkbälten som vi hade ombord och knyta på honom det ena och sätta på mig själv det andra. Dem hade vi till dags dato aldrig använt. Jag gjorde som Tore sa och när han fått på sig korkbältet stack han tummen innanför det för att rätta till det och då brast de båda snustorra snörena som höll korkplattorna på plats och korkarna låg som en klumpig kortlek vid hans fötter. Jag provade mitt bälte och det hände samma sak med det. För att förbereda oss på det värsta lade vi fram allting

som kunde flyta i sittbrunnen: paddlarna, båtshaken, de lösa trallarna i durken, trälådorna under däck där vi hade knivar och gafflar. Om vi skulle kapsejsa hoppades vi att sakerna inte skulle sjunka och vi skulle ha dem att simma på när vi skulle ta oss till närmaste land. Vi såg inga andra båtar ute på sjön. Efter ett par intensiva timmar kunde vi tack och lov konstatera att seglen och masten höll och att det tack och lov gick precis som boken hade förutsagt: åskvädret stack österut och efter ett par timmar sken solen igen som om den aldrig gjort något annat, och på skakiga ben kravlade vi oss så småningom i land i hamnen i Oxelösund. Under de följande dagarna drog vi oss allt längre norrut. Sega dagar på de långa fjärdarna innanför Utö och Ornö. Nu närmade vi oss slutet av resan, och då försvann vinden mer eller mindre helt, och vi, som inte hade någon motor, låg och guppade på vågorna och hade knappt styrfart. Vi började få ont om tid. Tore hade bara några få semesterdagar kvar. (Jag hade inte något sådant problem; jag hade ytterligare två veckor att fördriva innan vi skulle starta säsongen i Borås.) Vi prövade på att paddla oss fram och det gav klent utbyte: vi fick motion, men kom inte långt. Motorbåtar, som skulle ha kunnat erbjuda oss bogsering, rusade glatt vinkande förbi och rev upp sådana vågor att vi måste hålla oss fast i relingen för att inte ramla i sjön. När vi till slut hade kommit till Vaxholm var det söndag kväll och Tore måste springa ifatt sista bussen till Stockholm. Hans semester var slut och han måste vara i jobbet på måndag morgon. Vi kom överens om att jag skulle ligga kvar i Vaxholm med segelbåten och Tore skulle resa ut nästa kväll och vi tillsammans skulle segla den sista sträckan in till Käppala, ett varv på Lidingö, där Tore hade hyrt en båtplats för resten av sommaren så att han skulle slippa den krångliga färden genom Hammarbyleden för att komma ut på Saltsjön. Jag fick en kajplats anvisad av hamnkaptenen i Vaxholm och där låg jag och sov i båten över natten och satt intet ont anande och åt frukost, när samme kapten plötsligt uppenbarade sig och sa, att nu fick jag flytta mig för nu kom den som ägde båtplatsen. Vart ska jag ta vägen? frågade jag. Kaptenen pekade på en lucka i raden av båtar på andra sidan den rymliga hamnbassängen. Hur skulle jag kunna ta mig ända dit bort? Den lätta båten seglade så snart den fanns något för vinden att gripa tag i. Jag vågade inte sätta segel. Risken att ramma någon av de tätt sammanpackade båtarna i Vaxholms gästhamn var för stor. Segelbåtar är svåra att bromsa. Det finns ingen pedal att trampa på och de kan inte backa. Den lösning jag kom på var att sätta mig längst fram i fören (på det viset kunde jag snabbt byta sida) och paddla med en av de båda kanotpaddlarna som vi hade i båten. Det blev en dryg färd, över en timmes ihärdigt paddlande för att komma femtio meter. Det blåste en svag motvind (svag, tack och lov för det!) och så fort jag försökte stjäla mig till en liten paus i paddlandet började båten driva bakåt. Jag tog mig i alla fall över till båtplatsen på andra sidan av hamnen utan missöden. När Tore sedan kom ut på kvällen med bussen seglade vi till varvet på Lidingö och jag kunde komma hem till min tillfälliga bostad

i Jerissa Jarlanders lägenhet på Svartmannagatan och sov för första natten på en månad i en säng som stod stilla.

Tore fick äntligen bort fästingen som suttit på hans mage sedan en av de första dagarna på vår seglats tack vare de goda råd som han fick på ett apotek på Söder. De fuktiga seglen av bomull bredde han ut till tork över möblerna i sin lilla lägenhet och det gick knappt att röra sig därinne. Jag var så nöjd på sjöliv att jag höll mig på land resten av sommaren. Annorlunda var det för Tore. Han berättade en dag att han skulle ut och segla på kvällen, en kortare tur med en tjej på kontoret som han hade vissa förhoppningar på. Därför skulle jag inte följa med, vilket jag väl förstod. När vi träffades dagen därpå berättade Tore att vinden hade dött innan de hunnit till Vaxholm. De tvingades vända om och försöka ta sig hem med träseglen (paddlarna). Det blev kallt när solen gick ner och tjejen började gnälla, och du ska inte tro att hon paddlade, sa en bitter Tore. Eftersom jag skulle tillbaka till Borås redan i mitten av augusti hade jag ingen möjlighet att hjälpa honom med höstarbetet, att få upp båten på varvet och avrusta den. Jag skulle aldrig mer komma att segla med den båten. (Det skulle dröja många år innan jag kom ut på en långsegling igen.) Tore mötte en kvinna (som han sedan gifte sig med) som inte tyckte om att segla och han lyckades sälja starbåten för 800:- kronor vilket var 200:- mer än han hade givit. Jag ser av brev att jag förmodligen lånat en del av pengarna av Tore och att jag som den fähund jag är (absolut inte vill vara) inte har betalat tillbaka som jag hade lovat. Det kan vara en orsak till att vi aldrig har träffats sedan sommaren 1956, men det fanns också andra anledningar till det, anledningar som ingen kunde förutse.

Per Verner-Carlsson förberedde tillsammans med Sven-Anders Stjernström en teatertidskrift som de kallade Teaterkonst och som kom ut med sitt första nummer på hösten 1956. Thorolf gav mig ett jobb att måla hans dekor till en revy på Boulevardteatern. Han hade sågat ut bord och stolar ur plywood, en slags tvådimensionella möbler. Det bästa med det jobbet var att jag fick tillfälle att studera Julia Caesar, en av de legendariska skådespelarna, på nära håll. Hon var drygt sjuttio år och i det närmaste blind. Hon anlände till repetitionerna i taxi och leddes in i den mörka teatern av regissören som hjälpte henne till en stol på scenen där hon sjönk ner som en hög lumpor från Frälsningsarméns klädinsamling. (Kanske överdriver jag; kanske blandar jag ihop henne med Calle Flygares mamma som hade ett liknande utseende där hon satt om sommareftermiddagarna på 50-talet utanför Bäckhästen mitt emot Berzelii park - fast ur den lumphögen kom det cigarrök.) Där satt Julia Caesar till synes sovande tills det var hennes tur, då en märklig metamorfos utspelades: inför våra ögon förvandlades hon till en närvarande, sprallig person med massor av humor och gott humör. Det stadiet varade så länge hon uppträdde i sin roll (jag vill minnas att hon bland annat var en obetalbar operadiva). Därefter återgick hon till sitt tidigare passiva stadium. Jag hade aldrig sett henne

på Tantolunden, den sortens teater ingick inte i vår finkulturella diet; att jag hade vissa kunskaper om Vanadislundens friluftsteater berodde uteslutande på att Gerhard Pettersson hade skickat dit mig för att måla på det hus som stod mitt på scenen och där Lasse Krantz kröp uppe på taket utklädd till hembiträde.

Jerissa och hennes barn kom tillbaka från semestern och jag flyttade från rummet bredvid Tyska Kyrkan. Det luktar gubbe, sa Jerissas pojke kritiskt om det av mig väl inrökta rummet. Tyst med dig, sa Jerissa. Jag packade trunken och reste tillbaka till Borås, där jag bytte bostad till ett vindsrum i en villa som ägdes av stadsdirektören. Jag hade eget tvättställ i rummet, men fortfarande låg toaletten utanför min bostad, nu i stadsdirektörens hall en trappa ner. Waldemar Hammenhög låter en av personerna i sin roman "Det är ingen mark att bygga på, min älskade" säga att det finns bara två sorters handelsresande: de som är tvättställspissare och de som inte är tvättställspissare, "där är det kvalitetsgränsen går." Jag var i alla fall inte handelsresande. Det var på sätt och vis tråkigt att flytta ifrån John Wennberg, men det nya spelåret innebar faktiskt att vi kom att umgås betydligt mer än när jag bodde hos honom. Jan Lewin hade slutat och för att jag skulle få hjälp med kulissnickeriet hade Lars Gerhard anställt John, som ju var snickerikunnig. Vi kom därför att träffas nästan varje dag och ibland arbeta ihop hela dagarna. Han passade perfekt för jobbet, som han utifrån sitt professionella kunnande såg ner på och kallade "klabbsnickeri", men kulisser var just kulisser, fuskarbeten som skulle hålla för stunden, inte för evigheten. Vi hade fått nya rymliga verkstadslokaler i en av Eisers gamla fabriker som låg nere vid stadsparken. Kretsteatern hade efter två års provotid äntligen ansetts värdig att få flytta in i stans riktiga teater, en vacker sekelskiftesbyggnad av trä som låg inne i stadsparken, troligen ur byggnadssynpunkt en ganska förfallen kåk; varje vår när Viskan svämmade över stod det fullt med vatten i källaren. Teatern hade parkett och två rader och scenen var betydligt rymligare än den uppe på Engelbrektskolan även om det inte fanns just några sidoutrymmen där man kunde förvara dekorationerna från en akt medan en annan spelades på scenen. (Det var ju ingen skillnad mot Engelbrektskolan.) Det fanns skådespelarloger både en trappa upp och i källaren och en stor loge i plan med scenen som blev skådespelarfoajé. Teatern hade en gammal belysningsutrustning, ett antal äldre strålkastare som reglerades med stora dragmotstånd från ett belysningsmästarrum till vänster om scenöppningen. Allting var bättre än vår gamla lokal utom det att scengolvet sluttade. Om vi inte tog hänsyn till det och satte kilar under kulisserna stod dekoren och lutade ut mot publiken. På plussidan noterade vi att det fanns tillräcklig takhöjd inne i scenhuset för att tillåta att man hissade en fond rakt upp så att den gömdes helt ovanför de suffiter som dolde taket för åskådarna, samt också att det fanns en sufflörlucka på plats. Också på plussidan en duktig belysningstekniker och även några vana scenarbetare som var bröder och hette Westlund och på minus-

sidan deras gamle far som var scenmästare och som hade svårt att förlika sig med att vi ”uppkomlingar” tog hans fina teater i bruk för våra amatörmässiga lekar. Tacka visste han Riksteatern. De spelade i Borås några kvällar varannan månad och inför dessa föreläste han för mig skulle det inte finnas ett spår av oss, när den ”riktiga” teatern kom till stan. Alla kulisser skulle bort, alla loger skulle vara utrymda och städade. Kanske uttryckte han den rådande uppfattningen i stans riksteaterförening. Om den också speglade Riksteaterns syn på oss, så var det i alla fall inte Riksteaterns skådespelares åsikt. Tvärtom hade vi redan när vi var på Engelbrektskolan haft besök av resande kollegor som kommit till Borås och gärna ville se vad vi höll på med och uttrycka sitt gillande. Skådespelarna hälsade med glädje alla initiativ som togs för att skapa nya arbetsplatser.

Jag kommer särskilt ihåg en av mina gamla idoler Gunnar Olsson som vi hade ett långt och ingående samtal med, fast han tackade nej till en konjak eftersom han som erfaren alkoholist aldrig drack något som serverades ur en redan öppnad flaska. Ulla Sjöblom, som jag kände från Dramaten, kom på besök i Köpmannen i Venedig. Allan Edwall turnerade som Topaze, läraren som blir kapitalist i Marcel Pagnols pjäs. Börje Mellvig som regisserade Köpmannen, och många andra visade sin uppskattning för Kretsteatern som fortfarande var en försöksverksamhet. När Cloffe fick höra den gamle Westlund rya om att vi måste utrymma scenen för att ge plats åt en turnéföreställning som han hade dekorerat, kunde han inte förstå vad scenmästaren menade? Varför kunde inte våra dekorationer samsas med Riksteaterns eftersom det fanns gott om plats i just det här fallet? För Westlund var det som om domkyrkan skulle upplåtas åt frikyrkopastorn, och vi fortsatte att ha våra kontroverser så länge han jobbade kvar på teatern. (Jag tror att han slutade före mig; hans söner, som jag kom väl överens med, fortsatte på teatern, där den yngre av dem två gjorde en beryktad insats i Riksteaterns föreställning av Annie, get your Gun, när han kröp ut på en smal brygga uppe under taket för att släppa ner en uppstoppad and då Annie slänger iväg ett skott rakt upp i himlen. Det bar sig inte bättre än att en medhavd pilsnerbutelj gled ur hans bakficka och damp ner på scenen med en smäll tätt följd av anden.)

Lars Gerhard hade anställt Gunnar Stålhane, yngre bror till formgivaren vid Rörstrands, Carl Henry S., att efterträda Jan Lewin som inspicient. Han syntes inte till i verkstaden, där fick John och jag härja ensamma. Stålhane hade nog med arbetet på scenen inför, under och efter föreställningarna. Speciellt gällde det spelårets första program, Vilhelm Mobergs Jungfrukammare, som krävde en man (skådespelaren Rolf Gyllenhammar som hade en mindre roll) bara för att ta hand om alla attributen, böcker, tidningar, koppar, kannor, glas, flaskor, m.m. som pjäsen krävde i teaterchefens egen regi, som var utomordentligt realistisk i en likaledes verklighetstrogen dekor av Ingvar Danielsson. Valet av Mobergs pjäs tilltalade inte min höga målsättning för teater. Det var en ganska tunn komedi om

en kvinnlig författare som (inkognito) tar plats som hushållerska (jungfru) hos en känd manlig författarkollega och avslöjar hur förljungen och uppblåst han är. Men Vilhelm Moberg var en känd och populär författare som dessutom fått osedlighetsstämpeln på sig genom sina utvandrarromaner som hade föranlett högljudda protestskrik från moralisterna. (När jag som skolpojke ville låna *Rid i natt*, fick jag inte det; stadsbibliotekarie Renhorn i Skellefteå gav mig istället en annan nyinkommen bok: *Röde Orm*.) En pjäs med titeln *Jungfrukammare* låter ju i det sammanhanget onekligen intressant. Dessutom var Moberg en författare som kunde skriva för teatern. Den som tror att man kan skriva pjäser bara för att man är en framstående författare bör läsa något av Flauberts många dramer eller något av Henry James. (Motsatsen gäller förvisso också; läs en roman av Georg Bernhard Shaw!) *Jungfrukammare* var som jag förstår ingen nyskriven pjäs; det är tvivel underkastat om den överhuvudtaget hade uppförts tidigare. Vi skulle också spela den på turnéerna och vi kunde sälja många föreställningar i Småland och på Öland. Av förra årets ensemble på Borås Kretsteater återstod, förutom chefen själv, bara Anita Blom och jag. Anita fick den kvinnliga huvudrollen som författarinnan som utger sig för att vara hembiträde, i rollen som den manliga författaren sågs Olle Huddén som var nyengagerad liksom Calle Werner som spelade bokförläggare. Nya var också Gerda Carlander och Ulf och Gunnel Qvarsebo och Rolf Gyllenhammar. Lars Gerhard hade också anställt en elev: Irma Erixson som var dotter till poeten Ingeborg Erixson och målaren Sven X:et Erixson. (Det berättades om X:et att han en gång skulle gå på Konstnärsbaren, KB, tillsammans med Stellan Mörner; då dörrvaktmästaren stoppade X:et, som kanske inte var riktigt korrekt klädd, stammade Stellan Mörner indignerat: Är ni inte klok människa: kan ni inte alfabetet?) Jag fick spela en liten roll i pjäsen, en chaufför som kom in med jungfruns resväska när hon flyttade in i jungfrukammaren. (Jag fick faktiskt ett omnämnande för min prestation i en småländsk tidning när vi var på turné: ”Skicka chauffören som kommer in med resväskan till frisören”, skrev man.) Till premiären på *Jungfrukammare* infann sig Vilhelm Moberg i egen hög person, stor och bullrig. På den efterföljande festen med premiärklubben tog han helt kommandot, det vill säga ordet och när han för ögonblicket inte kom på något att säga lade han ändå beslag på tystnaden genom att hala upp ett munspel ur fickan och spelade en låt. Hade han varit spänd inför premiären och lättade han på trycket med sitt nervösa beteende? Vi tyckte att en så stor och världsvan författare inte skulle behöva ta vid sig av vad som hände i en okulturell stad som Borås. Kanske lurades man av hans utseende, lång och bredaxlad med grova drag, en förvuxen bonddräng. Jag tyckte dock att jag kände igen glimtar av ångest i hans blick, men tänkte att det var nog bara ett försök från min sida att leta hos honom efter något som vi kunde ha gemensamt. Var han också rädd för döden? Var det ångesten som gjorde honom så forcerad? En banal fråga som fick sitt svar när han tog livet av sig

1973. Någon kontakt med honom fick jag inte; jag tror inte att vi växlade ett ord. Vi, teaterns folk fick hålla oss i bakgrunden. Fabrikörerna och direktörerna och deras fruar i premiärklubben fick frotera sig med den kände mannen; det var de som bekostade vår verksamhet.

Thorolf Engström hörde av sig med ett förslag, en ganska färsk pjäs av Agatha Christie, en långkörare som hade gått hela fyra år i London. Den hette Råttfällan. Thorolf föreslog att han skulle regissera och göra dekoren. Anita Blom översatte pjäsen och när hon hade gjort det blev hon tänd på sätta upp den själv. Hon övertalade Lars Gerhard att låta henne regissera. Varför gå över ån efter vatten? I samma anda tillfrågades jag om jag ville göra scenografin, och även om jag tvekade med tanke på min vänskap med Thorolf och jag visste hur svårt det var för frilansare att få jobb, förstod jag att det nog låg i mitt intresse att följa teaterchefens önskemål, särskilt som jag själv mycket gärna ville göra något mera konstnärligt än att förverkliga andra dekoratörers intentioner och skriva artiklar i teaterns programblad. Thorolf kände sig sviken och vi har aldrig talats vid efter den gången. Han hade hjälpt mig till jobb på Folkparkernas Dekorationsateljé när jag behövde det, varför kunde jag inte hjälpa honom? En skitstövel har många ursäkter, en ärlig människa behöver inga. Bortseende från mitt dåliga samvete kastade jag mig med liv och lust över den nya uppgiften, att bygga upp vardagsrummet i ett engelskt pensionat på landsbygden. Scenen på Borås teater var en spännande utmaning. På de andra ställen där jag arbetat hade man sällan kunnat bygga mer två och en halv meter höga kulisser och i Borås skulle de faktiskt vara fyra meter. Klart man kunde göra dem ännu högre, men man måste tänka på dem satt på andra raden. Dessutom är ju en av förutsättningarna för pjäsen att pensionatet, som blir isolerat av ett häftigt snöoväder, ska vara som en råttfällan. Genom ett stort fönster i fonden såg man snön vräkte ner utanför. (Bröderna Westlund stod på stegar på var sin sida om fönstret och snöade med papperslappar.) Så snart bilden av snövädret hade etablerats, drog värdinnan för draperierna, som inte öppnades förrän längre fram i pjäsen då detektiven anlände på skidor. För att utnyttja höjden hade jag en spiraltrappa på vänstersidan som gästerna gick uppför till sina rum på pensionatets övre våning när de anlände i början av första akten. Högra sidan beredde mig svårigheter. Jag ritade en väl tilltagen öppen spis men upptäckte när den kom på plats att den nästan försvann i det stora rummet. Jag borde kanske ha haft höga bokhyllor eller stora tavlor på den högra väggen, men det gällde också att hushålla med resurserna. Det stora fönstret som dessutom skulle kunna öppnas och spiraltrappan var inte billiga. Jag blev aldrig nöjd med dekorens stumma högra sida. Vi behövde förstärka ensemblen med ytterligare en kvinna, någon som kunde spela Molly, värdinnan på pensionatet. Anita Blom rekommenderade Maria Sjöstrand (mormor, ungar!), som hon hade varit elevkamrat med på Terserus teaterskola i Stockholm och som gick arbetslös i Göteborg. Jag hade träffat en skådespelerska i Stockholm som

jag hyste vissa förhoppningar på; vi hade varit på bio och vi hade pratat en del. Hon var kanske något år äldre och hade varit gift och hade nu blivit skild. Jag har glömt vad hon hette. Jag föreslog att vi skulle kontakta henne, som jag visste också var utan arbete. Jag minns att jag satt tillsammans med Janne Lewin som var på tillfälligt besök i Borås (annars läste han på Spyken i Lund, studentfabriken) på ett konditori och vi kom in på vem vi skulle anställa. Vad har du emot Maria Sjöstrand? frågade han. Hon är ju mycket bra. Javisst, erkännes, men henne får jag ju aldrig ligga med, sa jag. Det blev till slut så att Maria engagerades. Jag minns vårt första sammanträffande. Det skulle vara kollationering på Råttfällan och jag som hade nycklarna till teatern hade till uppgift att låsa upp för ensemblen. Just som jag skulle gå iväg till teatern från verkstaden, sa John att han hade byggt spiraltrappan klar. Ville jag prova?

Jag sprang uppför den svängda trappan och när jag kom allra högst upp slog jag nästan huvudet i taket. Bara det att det var värre än så, för från taket stack spetsen på en vass spik ner och jag fick den rätt i hjässan. Blodet pumpade upp ur såret som ur en fontän. Vi hade inga plåster i verkstan som vi naturligtvis borde ha haft och jag hade inte tid att hitta på något annat än att trycka ner min gröna hatt till öronen och springa till teatern och låsa upp. Jag hälsade på mina kamrater inklusive den nyanlända Maria Sjöstrand med hatten stadigt på huvudet. När jag kom tillbaka till verkstaden och tog av mig hatten och såg mig i spegeln hade jag en stor kaka av levrat blod på huvudet. Jag var glad att jag hade behållit hatten på därnere på teatern. Känsliga personer kunde ha svimmat vid den hemska synen. Det var inte långt ifrån att jag själva hade gjort det. Jag hade ett litet rum en trappa upp i teatern som mitt kontor. Det fanns ingen sådan lokal i verkstaden. Jag satt där på eftermiddagen och arbetade med en modell, ett förslag till en enkel dekor till Erasmus Montanus som jag hade tänkt försöka övertala Lars Gerhard att låta mig sätta upp som skolföreställning. Dekoren som jag också skulle göra, bestod av en målad fond som föreställde ett danskt korsvirkeshus och framför den en kraftig trädstam med lövverk på toppen och en bänk och ett bord. (Det blev aldrig någon föreställning.) Då kom Maria in till mig tillsammans med en vän från Göteborg: hon gick runt på teatern för att kolla vad som fanns där. Jag fick tillfälle att se på henne. Hon såg mycket bra ut, med kort, svart hår och en olivtonad hy som gick ihop med hårfärgen och de mörka ögonen. Jag hade träffat hennes bror, poeten Östen Sjöstrand, hemma hos Peter Weiss i samband med Arbetslaget för svensk scenkonst. Han var också mörk. Man kunde tro att det fanns något sydländskt i slakten, men skrapade man på ytan hittade man småländska pettersöner ifrån Tingsryd på fars sida och fortifikationsunderofficerare från Blekinge på mors. (Om man går runt på kyrkogården i Tingsryd och läser på gravstenarna ska man upptäcka att det ligger minst två pettersöner i varje grav.) Marias farbröder hette Pettersson. Det var bara hennes far, den musikaliske och måhända svärmiske folkskolläraren Oskar som hade bytt

namn till Sjöstrand. Varför det, frågade jag Marias farbror Vitus i Malmö som fortfarande hette Petersson. Han svarade: Vi hade ju en sjö därhemma och Oskar tyckte väl att det vackert nere vid stranden. Lägg därtill att hon var döpt till Maj-Britt som första namn. (Maj-Britt Ebba Maria). Maj-Britt Pettersson låter inte så allvarligt och högtidligt som Maria Sjöstrand. Hon var något stadig; bålen var rak från axlarna till höfterna utan att hon kunde kallas tjock, knappt ens rund. Hon hade en behaglig mörk röst och de stora, tydliga och regelbundna dragen gjorde hennes ansikte mycket lämpligt för teater. Jag hade redan beundrat henne från salongen och Per Verner och jag räknade henne som ”en av de våra”.

Senare på kvällskvisten mötte jag henne igen. Jag kom ut från teatern i sällskap med några andra (vi hade suttit och snackat om det tekniska i samband med Råttfällan) och då kom Maria gående på Lilla Brogatan i riktning mot Villagatorna, där jag hade hört att hon hade hittat ett möblerat rum. Jag förstod av hennes en aning osäkra gång att hon hade varit på Hotell Borås och ätit middag. Av kavaljeren syntes inte ett spår. Jag tänkte att hon kanske borde ta en bil eftersom hon var så tydligt på kanelen, så jag frågade om jag kunde hjälpa henne med något. Hon stirrade på mig. Hon kände igen mig, men kunde antagligen inte placera mig; vår bekantskap var ju ny. Du kan dra åt helvete! fråste hon och vacklade vidare. Jag tror inte på kärlek vid första ögonkastet. Ingen av oss gjorde någon vidare affär av den episoden. Hon följde med ut på ett av de gästspel vi gav i kretsen med Jungfrukammare och satt i bussen och sjöng operettmelodier tillsammans med Ulf Qvarsebo. Jag var smärtsamt besviken. Hade hon inte bättre omdöme? (Jag sökte tröst i naturvetenskapen: det var inte ett bevis på dåligt omdöme utan tvärtom ett tecken på en sund inställning; kvinnor strävar efter att fortplanta släktet – medvetet eller omedvetet - och attraheras därför av män som är villiga att bidra till detta, ju ivrigare de är, desto bättre; Ulf var en erkänd horbock.) Varför brydde jag mig om det? Höll jag på att kära ner mig? Efter premiären på Råttfällan var vi hembjudna till Calle Magnér som var chef för konfektionsföretaget Magni och jag dansade och pratade med Maria och jag kände hur vi kom allt närmare varandra. Resten av gästerna var ute i köket och åt nattamat. Jag var ensam i vardagsrummet där balkongdörren stod öppen och man kunde se månen hänga som en blank tioöring högt uppe på himlen ovanför Borås. Så kom en av damerna in till mig och släpade ut mig i köket. Därute pågick ett häftigt gräl mellan värden och Maria, om vad det minns jag inte längre; Maria hade uppfattat något som hade sagts på ett sätt som inte var avsett. Man vädjade till mig att ingripa och jag tog henne under armen och hon lät mig leda sig ut på balkongen för att beundra vintermånen. Jag upptäckte att jag på något sätt hade förvärvat en auktoritet över henne; hon lydde mig, hon gjorde som jag föreslog. (Det hade sina problem att vara gäst hos dessa välbärgade människor som bjöd flott och generöst medan man själv inte hade möjlighet att bjuda tillbaka och fick känna sig som mottagare av en välvillig välgörenhet,

som den fattiga konstnären som ska uppmuntras. Maria som är hyperkänslig och intelligent kunde inte undgå att märka att hon blev sedd uppifrån av människor som egentligen var henne underlägsna, som baserade sin överlägsenhet på att de hade pengar. Läger man därtill att spriten slog undan de hinder som höll aggressionerna i schack, så var det inte konstigt att hon hamnade i ett gräl.) Vi vandrade arm i arm genom det nattligt öde Borås. Jag fick följa henne till porten, men där blev det stopp. Den fröken som hon hyrde hos hade en bestämd regel: inga herrbesök på rummet. Vi hade lärt känna varandra bättre och vi började umgås som något lite mer än vänner. Irma Erixson och jag var bara vänner. Hon var gift med skådespelaren Tommy Johnsson som bodde och arbetade i Stockholm. De få lediga aftnar vi hade brukade hon följa med mig hem och sitta på min säng, som under dagen i uppbäddat skick tjänstgjorde som schäslong, och prata eller läsa kvällstidningarna. Att köpa kvällstidningarna var en gammal vana från Stockholm. Jag tror att de kostade 60 öre styck, så det var en högst överkomlig kostnad även med våra låga löner.

Irma kände sig ensam i Borås. De flesta på teatern var gifta. Det var egentligen bara hon och jag och Rolf Gyllenhammar som var singlar. (Anita Blom befann sig mellan två äktenskap men hon hade hand om sin och Jan-Erik Strandbergs lille pojke Mikael, Olle Huddén höll sig på sin kant och reste ofta till Göteborg, Gunnar Stålhane minns jag inte vad han gjorde.) Vi hade bytt matställe och åt numera på något som hette Hemtrevnads Matsalar som låg mitt i stan på Österlånggatan, inte långt från Södra Torget. Där kunde man köpa kuponger och få hygglig mat till bra pris. Därifrån var det inte långt till mitt rum. Jag minns mest att det var så lugnt och fridfullt däruppe på tredje vind. Det fanns stora träd utanför fönstret och skog en bit bort trots att det var centralt beläget. Inga ljud från trafiken hördes dit upp. Jag hade min gamla radio stående vid sängen under skrivbordet. Maria kom också och hälsade på i vindsrummet. Hon blev snabbt god vän med Irma på teatern och jag minns hur de två satt och fnittrade tillsammans över Norman Mailers Hjortparken, som tydligen innehöll en hel del avancerad erotik som de två erfarna brudarna kommenterade. (Jag kände mig utestängd och var avundsjuk på deras tillvaro. Mitt kärleksliv hade helt gått i stå. Det var tre år sedan jag knullade, hösten 1953 då jag låg med Siv). (Vera räknade jag inte, eftersom jag aldrig fick komma in i henne.) Efteråt har Maria berättat att hon trodde att jag hade ihop det med Irma, men jag hade absolut inga tankar åt det hållet. Hon var också så mycket yngre och jag kände ju hennes man, Tommy, låt vara ytligt. Men sådant var kanske inte något hinder i de kretsar där Maria rörde sig, Göteborgs Stadsteater, för att inte tala om hennes senaste två arbetsplatser Folkparksteatern och Riksteatern där hon hade spelat Higajiga i Tehuset Augustimånen? Det som berättades om erotiken på turnéerna kunde fylla volymer av skvallerpress. Rolf Rembe, som var Teaterförbundets ombudsman, besökte oss i Borås. Jag gick med i förbundet när jag började på teatern förra året. Då

hade Segol Mann varit personalens lokala representant. Eftersom han hade slutat måste vi välja en ny och jag blev vald. Rolf Rembe sa att Svenska Teaterförbundet inte behövde ha något medlemstidning; det räckte med att läsa kvällspressen så visste han precis vad alla medlemmarna hade för sig.

Maria hade engagerats att recitera dikt på stadens luciasoaré av den ständiga konferenciären Putte Bäck. (Det stod bara att läsa i lokalpressen.) Luciakandidaterna skulle visas upp på biografen Palladium. Hon fixade en plats i publiken åt mig, och jag fick förtroendet att ta hand om hennes väska, en stor vacker väska av oxhud, där hon hade förvarat sina inneskor. Det var vinter ute och de grova ytterskorna kunde hon inte uppträda. Hon berättade att det första hon fick göra när hon kom till Borås var att be Lars Gerhard om förskott så att hon kunde köpa sig ett par ordentliga skor. Hennes senaste jobb hade varit att spela den kvinnliga huvudrollen i Lope de Vegas Fårakällan under sommarens fästningsspel i Varberg. Det hade varit djävulskt varmt och hennes fötter hade svullnat så att de trängde ut skorna så att de inte längre dög att gå i när det sedan blev svalare. Och pengarna hon tjänat i Varberg var slut. Nu stod hon däruppe på scenen i sina nya skor och läste dikt med sin djupa, musikaliska röst och tog emot välförtjänta applåder av en publik som var van att lyssna till högläsning av poesi. Diktläsning var ett vanligt förekommande inslag i den dåtida underhållningen. Det fanns knappast ett möte i en förening då det inte lästes en dikt eller två. När soarén var klar gick vi hem till mig. Det visade sig att Maria hade en flaska rödvin sin rymliga väska. (Hon visste hur hon ville bli förförd.) Hon utgick med god psykologisk insikt från att jag inte skulle tänka på sådant. Vinet skapade dock under kvällen vissa problem. Alkohol är urindrivande, men eftersom det var sent på kvällen ville jag inte gå en trappa ner till mitt värdfolk och stöka i deras tambur. Jag hade nyckel, så jag var inte utestängd från toaletten, men jag brukade inte springa där på nätterna. Inte heller kunde jag pinka i handfatet när jag hade dambesök. För Maria blev situationen ännu mer besvärande, men praktisk som hon var löste hon svårigheten med hjälp av en stor kaffeburk som jag hade för att tvätta penslar i. Hon gick ut på den öppna mörka vinden och satte sig på burken sedan hon stängt dörren bakom sig. (Kvinnor är sådana; Gunilla Palmstierna berättade att hon sprang in och satte sig i folks trappuppgångar när nöden kom på och det inte fanns några offentliga toaletter i närheten - som det ju sällan finns.) Hon kom tillbaka med burken och tömde den i handfatet och så kunde jag låna den och gå ut på vinden och göra sammalunda. Det blev flera vandringar för oss under kvällens och vinflaskans lopp. Vi låtsades inte om att det skulle vara på något sätt genant, utan fullständigt naturligt. Pinka bör man annars dö man. Men det ska inte förnekas att det ökade förtroligheten oss emellan. Jag berättade för henne, att Per Verner och jag hade haft henne med i vår idealensemble för en ny teater. Hon berättade att hon inte bara gått igenom Göteborgs Stadsteaters elevskola utan också varit specialelev på Slöjdis där hon hade studerat måleri

och skulptur. Hon hade just avslutat en utställning tillsammans med målaren Olle Langert på Original – Ohdner i Göteborg. Hon hade spelat piano sedan barnsben och brukade ackompanjera sin far när han spelade fiol. Hennes pappa hade förutom att vara folkskollärare och bokförläggare också varit musikedirektör; han dog när hon var elva år. Hon hade komponerat musik till en Stagneliuspjäs som hennes elevkamrat Ove Tjernberg hade satt upp på Atelierteatern. Hon hade skrivit dikter och fått dem publicerade i Utsikt och Clarté. Hon sjöd av konstnärlighet; hon kunde inte röra vid något utan att det blev till konst. Det fanns inte ett konstnärligt område som hon prövat utan framgång. Kanske dans? Nej, det fick hon erkänna, fast hon hade gått och dansat balett för Anna Wickström när hon var barn. Men det var i samband med att hon debuterade på Stadsteatern som Rödluvan när hon var tolv år. Nu låg detta mirakel bredvid mig på min säng, (med kläderna på). Jag såg ett stort allvar i hennes ögon. Jag är rädd för att dö, sa hon. Orden var som musik. Jag också, sa jag. Gud måste finnas, sa vi till varandra. Jag tillgrip det som José Karlsson lärde mig i seminariets trädgård i Lund och kysste Maria och hon besvarade mina kys-sar. Efter en stund övergick jag till Gunilla G:s lärdomar och började smeka hennes bröst och när också det accepterades med vällust lät jag handen fortsätta ner under troskanten. Nej, sa hon och stelnade. Nej, jag har varit med om så mycket tråkigt. Jag har varit så olycklig. Glöm det, sa jag och drog tillbaka handen. Förlåt mig! Så kom jag ihåg Claes-Göran Westrins lektioner på Skolgatan i Umeå. Jag älskar dig, viskade jag. Det hade jag aldrig kunnat säga till Vera, därför att det var lögn, men till Maria kunde jag säga det, upptäckte jag, för att jag faktiskt menade det. Hon teg en stund, så sa hon: Vill du väldigt gärna? Ja. Då vill jag att vi klär av oss, sa hon. Jag var villig att gå med på vad som helst, efter en kort tvekan därför att jag hade långkalsonger, erotikdödare på mig (det var kallt ute). Jag tänkte att om hon ska älska mig sa hon också få se vad hon får, lära sig att ta mig precis som jag är, otvättad med långa kalsonger. Jag mindes för ett ögonblick den där vakendrömmen jag hade när jag var barn och låg i sängen på kvällen de dagar de hade mobbat mig i skolan (det var innan jag lärde mig slåss; blev så vitglödande arg att jag struntade i allting, sket i om det gjorde ont, brydde mig inte om annat än mitt hat mot den andre, slog och slog och slog till dess att man hejdade mig; förtvivlans mod och att aldrig ge sig var vad som krävdes för att jag skulle bli lämnad i fred). I den drömmen var min fetlagda kroppshyddan bara en maskeraddräkt som jag kunde ta av mig; bilringarna och hullet var en overall som hade ett blixtlås som man drog upp och inuti fanns en smal och snygg pojke. Nej, hon fick ta min oestetiska kropp med långkalsongerna på köpet. Jag brydde mig inte ens om att släcka ljuset. Nu skulle min långa ökenvandring äntligen vara över. Jag kröp ner till henne och här behövdes ingen resår madrass. Jag blev överfylld av kärlek till henne. Den lyckokänsla jag upplevde tillsammans med Gunilla G. ersattes av en ännu starkare. Jag tyckte mig ha hittat den kvinna som jag så länge

hade sökt. Mitt orimliga kvinnoideal hade blivit verklighet. Skönhet, musik, djup och allvar förenade i innerlighet. Hennes utseende stämde med mina drömmar. Jag hade alltid dragits till kvinnor med mörkt hår även om jag älskat blondiner och brunetten, men då hade det alltid varit med det förbehållet att mitt ideal var just ett ideal som man inte kunde uppnå. Die Sternen begehrt man nicht. (Jag har ibland undrat om jag hämtat mitt kvinnoideal från filmen om Snövit, som gjorde ett så starkt intryck på mig när jag var barn: hy om snö, hår svart som ebenholtz, läppar röda som blod?). Jag älskar dig, sa hon. Resten av natten, ägnande vi åt att berätta om oss själva. Hon talade om sin bror med stor kärlek och jag förstod att hon inte tänkte på sin äldre bror utan fick veta att hon hade en yngre som hette Lars-Inge och var jämngammal med mig. Han var konstnär och bodde hemma hos deras mamma i Göteborg. Han var vacker på ett vårdslöst sätt. Han liknade Gerard Philip, hade vunnit en look-alike-tävling i Filmjournalen. Lång och snygg, med vågigt kastanjebrunt hår och en cigarett i mungipan smälte han flickornas hjärtan. Maria var emellertid bekymrad för honom. Hon var orolig därför att han var lös på egen hand i Göteborg. Till slut fick hon medge att han var alkoholist och som sådan hade förmåga att råka in i otäcka situationer. Maria litade inte på honom. Han var en av anledningarna till att hon måste åka till Göteborg nästa dag som var en söndag. Vi gick på Trägår'n, ett kafé på vägen till centralen i Borås och åt frukost och jag följde henne till tåget och vi kom överens om att jag skulle möta henne när hon kom hem på kvällen och jag gick hela dagen med en bävande lyck-okänsla i kroppen. Så måste den känna sig som har bevittnat ett under. Jag tyckte inte om att hon åkte ifrån mig. Fick jag bestämma, skulle hon alltid finnas hos mig. Vi skulle inte vara skilda åt en minut. Vem vet vad som kunde hända i Göteborg när hon träffade sina vänner och sin bror? Kanske skulle hon nyktra till och inse sitt misstag? Jag gick till teatern och ringde till numret som jag fått av henne. 16 80 06. Jag älskar dig. Jag kommer med tåget kvart i sju. Jag älskar dig. Jag vill inte att du reser bort, sa jag, när hon kom tillbaka. Jag vill alltid vara hos dig, sa hon. Hon berättade att hon hade ringt och gjort slut med killen som hon hade haft i sällskap när hon kom till Borås. Det hade varit svårt. Han grät.

Nästa vecka måste jag resa på turnéföreställningar i Bohuslän med Jungfrukammare och Maria följde med och bodde med mig på hotell i Uddevalla och medan jag var ute på bygdegården med föreställningen gick hon på Systemet och köpte en liten Grönstedts konjak åt oss och de begärde legitimation av henne och det var hon förtjust över. I en affär i Uddevalla hittade hon de första långkalsongerna för damer som kallades kalasbyxor. Nästa gång vi skulle spela i Uddevalla reste jag utan henne och då hade jag beställning på nya kalasbyxor och jag minns att jag var barnsligt generad när jag frågade i affären efter dem. Maria bodde nu för det mesta hos mig i mitt rum även om hon inte officiellt hade flyttat från den mansfientliga tanten. En eftermiddag när vi låg i min säng frågade jag: Vill du

gifta dig med mig? Innan dessa ord hoppade ur munnen på mig hade jag inte haft en tanke på att gifta mig. Ja, svarade hon. Jag menar allvar, sa jag. Förtydligandet var kanske nödvändigt, ty i glädjen över att äntligen ha funnit varandra, flamsade vi en hel del och tanken hade kommit över mig just då, plötsligt som ett infall. Jag med, sa hon. Jag hade ingen inkomst som jag kunde försörja en familj på. Kanske hade jag inspirerats till min fråga av den omständigheten att Olle Huddén som bara var engagerad vid Kretsteatern för hösten hyrde en enrumslägenhet i andra hand i ett modernt höghus på Kellgrensgatan på Druvefors som låg ganska centralt i Borås och hade lovat att ordna så att Maria skulle få hyra den efter honom. Jag hade noterat detta med viss avundsjuka, för det hände innan Maria och jag hade blivit ett par och jag tyckte, att jag som hade bott som inhysing i över ett år, skulle ha fått chansen till en egen lägenhet före Maria som bara varit i stan en månad.

Det rådde svår bostadsbrist i Borås. Ulf Qvarsebo som väntade tillökning häckade dagligen på bostadsförmedlingen, som förestods av vaktmästaren på Folkets Hus – biografen, en trogen sosse. Maria föreslog att vi skulle bosätta oss tillsammans i hennes nya lägenhet i ”ungkarlshuset” som det kallades eftersom det bara bestod av enrummare som var tänkta för ensamstående. Förlovning kan vi väl hoppa över? Jag vet inte hur man gör. Jag har aldrig varit förlovad förut, sa jag. Inte jag heller, sa Maria, men vi måste väl gå och beställa ringar? De hjälper oss säkert hos guldsmeden på Lilla Brogatan. Min ring kostade 55 kronor och Marias, som var mindre, 50 kronor. Ingen av oss hade några pengar. Jag gick till John i verkstaden och berättade att jag skulle förlova mig men råkade var pank för tillfället och han lånade mig en hundralapp och dagen därpå kunde vi lösa ut ringarna som hade inskriptionen 20/11 1956. Vi fick ringarna i en liten ask som vi tog med oss till teatern och där på scenen innan någon ännu hade infunnit sig för kvällens föreställning av Råttfällan växlade vi ringar. På morgonen hade vi varit på pastorsexpeditionen och tagit ut lysning och bestämt bröllopsdagen så snart som möjligt. Det fick bli den tolfte december, då en pastor Olof Magnusson kunde ställa upp i vigselkapellet i Gustav-Adolfskyrkan. Vi kände inga präster i Borås, det var knappt vi visste vad kyrkorna hette. Men det spelade ingen roll. Det var mycket spännande och roligt alltsammans, till och med den lille torre byråkrat som satt bakom skrancket på pastorsexpeditionen fick en hemlig innebörd som en av de välvalda birollsinnehavarna i en fransk film. Efter föreställningen gick vi på Hotell Borås (Gå på krogen kunde jag alltid göra hur fattig jag än var; jag hade lärt mig att jag kunde skriva på notan och komma in och betala när jag fick min avlöning.) för att fira och där satt stadsarkitekten Roland Gandvik, spritblank i ansiktet och munter. Han hade känt Maria som barn. De hade bott grannar ute i Askim där Marias pappa ägt en stor villa med torn på. Roland Gandvik greps av inspiration när han fick höra vad vi hade haft för oss och improviserade ett tal på klingande hexameter om prinsessan i

tornet som hade befriats av riddaren. Någon förlovningsannons behövde vi inte kosta på oss. Tidningarna hade oss i bild på första sidan. Rubriken i Borås Tidning löd ”Romantik på Kretsteatern”. Anita Blom gratulerade mig. Jag minns hur glad Maria var när hon hade förlovat sig med Carl-Axel Heiknert, sa hon, hon sprang runt och visade ringen för alla på Terserus. Kalle Hej? som är chef på Folkteatern? Ja, vi var elevkamrater. Förvånad frågade jag Maria om hon hade varit förlovad med Carl – Axel Heiknert. Jo. Du hade ju inte aldrig varit förlovad, sa du? Hon ryckte på axlarna. Jag tyckte inte, att det hade med oss att göra. Jag var förlovad en gång innan dess också. Mamma släpade hem en ung man som hon ville att jag skulle förlova mig med. Men det varade inte länge. Det lät som något ur en pjäs av Anouilh.

Om hon ville vända blad i sitt liv, om vår kärlek skulle vara något nytt (så kunde jag tyda hennes ord om att ”det inte hade med oss att göra”) borde hon ha börjat med att vara ärlig. Hon kunde kanske inte förstå hur jag kände det, jag som var så underlägsen inte bara henne utan alla andra vackra människor som hade ordnade sexualliv, jag som var tjugosju år gammal och just legat med min tredje kvinna, jag som inte hade älskat på tre år! Jag bet ihop och teg. Jag ville inte inleda vår förlovnings med att gräla. Vi fortsatte vårt täta umgänge, vi kunde inte vara ifrån varandra. Vi älskade så ofta vi kom åt. Maria visade sig, till min förvåning, vara praktisk och huslig. Jag hade lagt mig till med nya snuskiga ungarlångsvanor. När jag bodde i Stockholm skickade jag hem mina smutskläder för att få dem tvättade (paketportot var 60 öre kilot) och under förra året i Borås hade John tagit med mina kläder när han tvättade sina. Nu hade jag mina kläder i Anita Peins stora koffert på golvet i en skrubbe uppe på vinden och när jag hade smutsat ner allihop, började jag på ny kula och satte på mig det som var minst skitigt. En del plagg hade jag kanske använt både tre och fyra gånger. Maria fick syn på kläderna och hon satte genast igång med att tvätta dem och hänga upp dem på klädstreck upp på stadsdirektörens vind bredvid lakanen från sängen som måste tvättas ofta. (Jag gick inte längre omkring med kondomer i plånboken; Maria berättade att hon hade provat ut ett pessar hos RFSU på Prinsgatan i Göteborg, men om hon någon gång använde det tillsammans med mig, vet jag inte; när jag tänkte på att vi kanske borde skydda oss mot konsekvenserna av alla dessa samlag, stötte jag bort tanken: om det blev ett barn så fick det bli så). (Jag vill ha många barn, sa Maria, och jag instämde.). Hon ritade sin bröllopsklänning som hon beställde av teaterns sömmerska: en enkel kanelbrun klänning med stor vit krage, som hon sedan sprättade bort så att plagget kunde användas till vardags. Jag fick tips om att det fanns något som hette Statliga Bosättningslån för människor som skulle gifta sig. Vi sökte ett sådant och blev beviljade 1.500:-. Det enda jag ägde i möbelslag var min bokhylla från Ture Larssons Möbelfabrik i Vindeln. Maria hade en grammofon med skivväxlare som hon hade köpt för sin första lön. Olle Huddén sålde sitt köksmöblemang till oss, ett litet

bord och två stolar (köket i lägenheten var minimalt). Vi inhandlade två Paradissängar med tjugofem års garanti och två bockar av metall. Sedan köpte jag en skiva 1 x 2 meter av tjock plywood att ha som arbetsbord. Jag köpte den på Södra Snickerifabriken och eftersom jag inte hade någon bil och det inte gick att ta den på bussen, måste jag bära hem den. Den var mycket tung och vinden ville slita den ur mina händer, men jag tog rast ofta. Jag var envis. Jag såg fram emot att få ett rejält bord att arbeta på. När jag hade hunnit halvvägs stannade en lastbil bakom mig. Chauffören undrade vart jag skulle med skivan? Kellgrensgatan. Släng upp den på flaket och hoppa in! Ytterligare en välgörare i det galleri som omgav oss denna drömlika höst i Borås. Vi hade bett Kerstin och Bertil Söderling att vara bröllopsvittnen. De frågade vad vi önskade oss i present och jag sa: en radio. Min gamla apparat hade lagt av en kväll när jag var ute med en turnéföreställning och Maria varit ensam i vårt rum. Jag gissar att hon hade försökt ta in någon annan radiostation än den svenska, som jag alltid haft den inställd på. Det klarade apparaten inte. För att ha kostat femton kronor och hållit i fem år var den en god investering. Maria följde annars med mig på resorna. Vi gjorde en tur till Öland och bodde på stadshotellet i Borgholm och jag minns det så klart därför att det var ett jädrans håll i gång i rummet intill vårt och när klockan var två ringde jag till portieren och sa att han fick göra något åt skrålet och skriket. Vi ville sova. Det är Ölands Södra Köpmannaförbund som har kongress, sa han. Om inte du kan snacka med dem själv, så får du väl hämta polisen, sa jag. Polisen har stängt så här dags. Det var tydligt att vi skulle få tillbringa en sömnlös natt i Borgholm. Jag hörde att vår kollega Calle Werner hade anslutit till sällskapet i rummet intill. (Han missade inte gärna ett tillfälle där man bjöd på starkvaror.) Därinne bor mina vänner Åke och Maria, ropade han och jag förstod att han pekade på väggen bakom vilken vi låg. Kom upp med ett paket Bill, sa jag till portieren, en ung man. Vi har inga cigaretter, sa portieren. Gå ut och köp, då! sa jag. Det finns väl en automat i den här stan? Det fanns det och ynglingen kom upp med en paket Bill och bad om ursäkt, när han hörde stojet i rummet bredvid. Ett vintrigt Öland var ingen höjdare även om det var vackert med de frostbelupna skifferplattorna som var staplade till låga gårdsgårdar, och Maria blev förkyld och på hotellet i Kalmar sprutade hon Oleum Basileum, som man bara ska inandas, in i näsan så att hon fick stå på huvudet i handfatet med näsan under vattenkranen en god halv timme.

På torget i Växjö hade en lottförsäljare just packat upp sitt stånd. Vinsterna var kaffeburkar och högsta vinsten en fruktkorg. Jag köpte en lott och vann en kaffeburk och Ulf Qvarsebo ville inte vara sämre och tog också en lott och vann fruktkorgen. Du kan komma och hämta den i kväll, sa försäljaren. Nej, vi ska åka vidare till Borås, sa Ulf. Jag är inte här i kväll. Jamen, jag kan ju inte sälja lotter utan högsta vinsten, sa försäljaren. Det slutade med att Ulf kånkade in fruktkorgen i bussen. Jag tror att vi hade spelat moberg-

spjäsen i självaste Algutsboda. Jag hade träffat min bror Bengt, som gick på fiskeriskolan i Göteborg. Han hade lärt känna sin Barbro från Växjö, (en del av fiskmästarutbildningen bedrevs på Aneboda inte långt från Växjö) som han senare gifte sig med och nu var han och hälsade på henne. De följde med i bussen och såg föreställningen. Jag kunde också passa på att bjuda in dem till vårt bröllop. Barbro kunde inte komma ifrån, men Bengt kom naturligtvis. Pengarna som Riksbanken lånade ut räckte också till att bekosta en bröllopsmottagning i vår lägenhet och för första (och enda) gången fick jag en vinleverans från systembolaget med häst och vagn.

Marias kusin Siri kom i sin bil från Göteborg och hade med sig min blivande svärmor, änkefru Ebba Sjöstrand, en som det tycktes barsk stadig dam som såg på mig uppifrån och ner och sa: Är det ni som ska ta hand om min dotter? Jag visste inte vad jag skulle svara. Jag hade tänkt mig det hela tvärtom. De hade med sig en massa husgeråd, glas och porslin och bestick, sådant där som ingen inneboende har kläm på. Jag upptäckte snabbt hur mycket som behövdes i ett hushåll. Det räckte inte bara med sängar och madrasser och kuddar och linne. Om sängen skulle användas som sittmöbel på dagarna (vi ägde bara två köksstolar) krävdes ett dyrt överkast. Det räcker inte med att sopa och damma, man måste köpa dammsugare. Det ska hänga armaturer i taket. Det krävs en ordentlig lampa över arbetsbordet. Vi kostade också på oss en modern fåtölj av svart bok med sitts och rygg av platssnören. Den upplevde sin andra realisation och var nedsatt till 99 kronor när vi köpte den. De femtonhundra kronorna som vi lånat krympte oroväckande snabbt. Marias kusin skulle komma tillbaka till vårt bröllop och då skulle hon ha Marias bror Lars-Inge med sig. Marias väninnor från Göteborg, Britt Göransson och Margareta Loram inbjöds liksom Kretsteaterns ensemble. Marias bror Östen och hans fru Ella i Stockholm kunde inte komma ifrån, Marias mamma trodde inte att hon skulle orka med tillställningen (hon var född 1899 och alltså 57 år vid det här tillfället). Jag hade köpt ytterligare en guldring för 50 kronor och Maria hade skaffat vita vantar där hon hade klippt upp ringfingret på vänster hand. Jag beställde en stor och dyr rosenbukett att hämtas på vägen till kyrkan. Det var vintrigt ute och fram till stadsdirektörens hus där vi fortfarande bodde gick trottoaren uppför en liten backe där det hade blivit halt av dagsmejan. Vi gick arm i arm och jag halkade, men tack vare att jag stödde mig på Maria lyckades jag hålla mig på benen. Maria däremot föll omkull under tyngden av mig och slog knäna i isen. Det var ett slag tveksamt om hon skulle kunna halta fram i vigselkapellet. Marias mamma hade sagt till henne att för skams skull tillbringa sista natten före bröllopet i sin egen säng hemma hos inackorderingstanten. Tack och lov lyssnade inte Maria till det. Kvällen den elfte december höll vi på med att ställa i ordning vår nya lägenhet då det ringde på dörren. När jag öppnade störtade mina manliga kollegor på teatern in och kidnappade mig. De hängde på mig ett vitt skynke och satte en skylt i handen på mig där det stod "Giftas".

De knöt ett rep om magen på mig och jag fick gå bakom en hästdragen flakvagn där kamraterna satt med sorgflor på hattarna och grät. Det var Lars Gerhard Norberg, Calle Werner, Ulf Qvarsebo, Bertil Stålhane, Rolf Gyllenhammar och Bror Follin, som var nyengagerad. Efter en tur på de mest trafikerade gatorna i staden under den mest trafikerade tiden, sju-tiden, gick färden vidare upp till Rolf Gyllenhammars (tror jag) lägenhet uppe på en av Villagatorna. En brännvinsbutelj öppnades, jag försågs med en tom gurkburk medan killarna hade var sitt spetsglas. Skål och botten upp! skrek de och jag som ville visa dem, svepte burken varefter jag genast fick påfyllning. När jag kaxigt bad att få mera ytterligare en gång, sa de, att nu fick det vara nog för de skulle ju också ha.

Vi hade utomordentligt trevligt och när vi på nattkröken skulle ge oss av hem, upptäckte Ulf Qvarsebo som bodde i Sjöbo i andra änden av stan, att hans sista buss skulle gå från Södra Torget om bara några minuter. Ulf och jag sprang nerför gatan och när vi var nästan framme vid Södra Torget stod det en skylt på trottoaren med texten "Gatuarbete". Fullständigt överflödig, tyckte jag, ingen gräver i gatan mitt på natten. Så jag bankade till skylten med knytnäven så att den lade sig på näsan. I samma ögonblick bromsade en polisbil in bakom oss. Ställ upp skylten! sa en bister polis. Jag blev snabbt mycket nykter och reste genast upp skylten. Poliserna steg ut bilen och granskade oss. Ulf tog sikte på den störste av de två och sa: Ni ska inte kalla oss djävlar. Det ska ni få fan för! Jag kom inte ihåg att de kallade oss djävlar, men Ulf var övertygad om att han hade hört det. Ställ upp skylten, era djävlar, sa ni, sa Ulf trotsigt. Nu tog en av poliserna fram en anteckningsbok ur innerfickan och frågade: Vad heter ni? Är ni fulla? Ni kanske vill sitta hos oss i natt? sa den andre. Nej, nej, protesterade jag och tog ett stadigt grepp om Ulf för att lugna ner honom. Vi kommer just från min svensex. Jag erkänner att jag är full. Jag ska gifta mig i morgon. Jag lovar att ta hand om honom. Vi ska hem och lägga oss. Bussen har gått, sa Ulf. Du får ta en bulle, sa jag. Jag har inga pengar till taxi, sa Ulf. Du får låna av mig, sa jag för det var ju egentligen mitt fel. Hade jag inte slagit omkull skylten hade polisen inte stoppat oss och Ulf hade hunnit med sin buss. Men jag hade inga pengar på mig för de hade bara svept ett skynke om mig där jag stod i skjortärmarna när de kidnappade mig och plånboken låg i kavajen som hängde på kroken hemma på hatthyllan i lägenheten på Kellgrensgatan. Du får följa med mig hem, sa jag till Ulf och de mistrogna poliserna släppte till slut iväg oss. Sedan låg de och kröp med polisbilen bakom oss ända tills jag kom på att vi skulle vika in på en enkelriktad gata.

Maria blev glad när jag kom hem; hon hade blivit illa berörd av den hotfulla och hastiga kidnappningen. Och jag var så glad att hon fanns hemma. (Varje dag under resten av hennes liv har jag varit glad när jag kommit hem och hon har funnits därhemma.) Morgonen därpå var jag inte särskilt fräsch. Men det fanns ingen tid att tänka på sådant. Vi måste göra i ordning

det sista inför den mottagning som vi skulle ha på eftermiddagen. Jag hade inte hunnit med allt som jag hade planerat. Svenssexan kom som en fullständig överraskning för mig. Jag hade köpt en stringhylla som skulle sättas upp och eftersom det var stenväggar hade jag ett handborr som jag skulle banka hål med, ett inte så trevligt jobb i min kondition. Därför hälsade jag glatt min bror när han anlände med tåget från Göteborg. Det visade sig att det var hålsten i väggen och de pluggar vi försökte sätta i bara försvann. Till slut överlät jag jobbet till Bengt medan jag försökte få på mig bröllopsstassen. Marias väninnor, Britt och Margareta, hade kommit från Göteborg och de måste också klä om sig och ockuperade i tur och ordning badrummet under vad som föreföll vara timmar så att när jag och min bror äntligen fick vaska murdammet av oss var nästan den förbeställda bilen framkörd. Det var en solig vinterdag och när vi hade hämtat brudbuketten och satt i taxin på väg till vigseln började kyrkklockorna att ringa. De har tydligen haft en begravning, sa jag. Det är för oss de ringer, sa min blivande hustru. Inne i vigselkapellet väntade våra gäster. Kerstin och Bertil Söderling fanns på plats liksom Marias väninnor som skulle vara tärnor. Siri, kusinen, hade kommit från Göteborg tillsammans med Marias bror Lars-Inge.

Det var ett litet kapell i samma nygotiska stil som resten av kyrkan. Det passade oss perfekt. Vi skulle inte ha något stort bröllop. Jag hade helst velat smita upp på rådhuset, men det ville inte Maria. Jag fick gå med på en liten tillställning för släkten och de närmaste vännerna. Av min familj var bara min bror Bengt närvarande. Jag hade ringt till pappa och talat om att jag skulle gifta mig och han hade lyckönskat och skickat en check. Marias mamma hade inte orkat komma. Ingen av mina vänner från Stockholm (eller Umeå eller Vindeln) var på plats, men så var de heller inte underrättade. Kanske borde jag ha meddelat dem? Jag visste inte hur man gjorde med bröllop; enda gången jag hade varit på ett var när Nenne Ramstedt och Lars Runsten gifte sig i Danderyds kyrka och vi bjöds på ett rejält kalas efter vigseln. Men då var det en direktör från Djursholms som gifte bort sin dotter. Säkert skulle Marias pappa, direktören Oskar Sjöstrand, om han hade varit i livet, inte varit nöjd med vårt blygsamma arrangemang. Kanske var det därför Marias mamma inte ville åka med till Borås den här dagen, den tolfte december 1956? Marias bror Östen skrev och lyckönskade. När vi kom in i vigselkapellet stod komminister Magnusson, en tjock präst som jag aldrig hade sett förut med grått hår och glasögon på andra sidan ett smäckert skrank. När jag kom fram till honom, böjde han sig mot mig och viskade: Det håller att luta sig mot. Han skakade diskret på räcket mellan oss. Kanske kände han min andedräkt, kanske syntes det på mig hur bakfull jag var? Jag nöjde mig med att hålla mig i Maria. Jag har inget större minne av vad som hände annat än att jag upptäckte att jag hade ställt mig på fel sida om henne. Jag skulle stå på hennes vänstra sida, för att sedan, när vi vände oss om efter akten, hamna på hennes högra. Vi hade talat om det innan, men mitt huvud var tomt, jag kom inte ihåg någonting, jag undrade

vad Bertil Söderling ville när han drog mig i armen. Förvånad såg jag att han hade en ring i handen. Javisst, ja! Vi föll på knä på en stoppad pall framför skranket, den knäskadade Maria med ett tappert leende och en kärleksfullt förebrående sidoblick mot mig. När vi kom ut ur kapellet och spänningen släppte var jag vansinnigt lycklig. Fotografen Sörner vid Stora Torget hade upptäckt hur vacker Maria var och engagerat henne för en del modiefotograferingar. De skulle ta bröllopsbilderna och vi hade kommit överens om att det skulle ske direkt efter ceremonin. Siri skjutsade oss ner till fotografen, där vi föstes in i ett väntrum och någon vänlig människa sa: Var så god och sitt! Jag tror att det var första gången jag satte mig ner sedan jag steg upp den dagen och det var en ren njutning. Så småningom blev vi fotograferade och så småningom kom vi hem till vår lilla lägenhet på Kellgrensgatan där det fanns vin och mat och många glada gäster och när den sista dröp iväg vid elvatiden satt det en liten kattunge på golvet och stirrade på mig. Rolf Gyllenhammar hade lärt känna en flicka som hette Sara och hade en siameskatt (såg själv ut som en siameskatt, lång och slank och mörk). Katten hade fått ungar och Rolf frågade om vi ville ha en kattunge i bröllopspresent? Det ville vi gärna, båda hade vi vuxit upp med katter; Marias mamma var djurälskare så hon hade omgivits av ett helt menageri, katter och hundar och apa och anka och vi hade ju haft våran Kirran och alla hennes ungar från slutet av 1930-talet till dess Ingrid kom i huset. Vi bestämde att han skulle heta Hubbe, varför har jag ingen aning om. Den lilla kraken var inte större än min hand och han försvann medan vi städade och när vi till slut hittade honom satt han i linneskåpet ute i hallen och pissande på våra nymanglade lakan. Den så omsjungna bröllopsnatten var inte mycket att orda om; vi var alldeles för trötta. Ändå betydde äktenskapet en hel del för vår kärlek rent erotiskt. I och med giftermålet överensstämde mitt sätt att leva med min gammaldags scoutmoral. Allt hade nu blivit tillåtet. Beläst som jag var i hela världslitteraturen trodde jag förstås inte på synd och straff och skam, men den gamla kunskapen från söndagsskolan och de moralkakor som man frikostigt delade ut i min barndom hade satt djupa spår i min själ. (Alltför djupa.) Med förståndet begrep jag hur borgerligt efterbliven min småstadsmoral var, men i hjärtat hade den etsat sig fast; till och med den snälle biologilektor Lundblad i Umeå som talade förstående om onani rekommenderade avhållsamhet före äktenskapet. Enbart därför kändes det lättare att vara gift, den gamle hedersknyffeln och jag stod på samma sida. Det var väl också något sådant (bland annat) som jag ville uppnå, när jag friade till Maria. Jag hade inga förväntningar om att det skulle vara; de teateräktenskap jag kände till var inte uppmuntrande ur den synpunkten, men jag sa till mig själv att vi väl borde klara det första året. Att vara gift var som att övergå från en typ av varande till en annan, som när de havslevande djuren bytte element och kröp upp på land. Ringen var ett alldeles för obetydligt tecken för denna stora förändring av livet (och förresten så fick jag min ring när vi förlovade oss; det var Maria som fick

en ring när vi gifte oss). I brits på yttre tecken, borde jag kanske skaffa mig kostym med väst eller börja odla skägg?

Vi hade juluppehåll på teatern och kunde i lugn och ro ägna oss åt varandra. Vi skulle tillbringa vår första jul tillsammans i vårt nya hem i Borås, sedan skulle vi fira nyår hos Marias mamma i Göteborg. Vi bjöd hem John Wennberg på middag och han höll tal till oss där han uttryckte en förhoppning om att vi nu skulle få det både braare och bättre. En dag när jag kom hem berättade Maria att hon hade varit ute och gått i skogen. Jag satte mig på en stubbe och funderade, sa hon. Det är något som är som de inte ska vara. Det känns inte riktigt när jag ligger med dig. Hon grät och jag tog henne i mina armar och försökte trösta henne samtidigt som mitt hjärta frös till is. Det var inte läge att fråga var alla suckarna, allt stönande och alla små skriken kom ifrån? Hon hade väl inte för inte gått igenom Göteborgs Stadsteaters Elevskola. Jag kom att tänka på vad jag hade hört skvallras om en skådespelerska, att hon var lyckligt gift med en man som inte kunde tillfredsställa henne och att hon hade en älskare som skötte den saken. Jag kände mig otroligt, ytterligt värdelös. Det som Maria sa kom som en kalldusch. Jag hade aldrig haft några problem med potensen. Var vårt äktenskap över nu, efter en vecka? Nu borde jag kanske ha tagit hatten och gått? Vad hade en sådan slätkammat omogen person som jag att erbjuda i jämförelse med hennes passionerade tillbedjare, spännande och farliga män med sammetsögon som hennes bror? Någon kanske anser att om jag hade älskat henne djupt och oegennyttigt, som jag påstår, så skulle jag ha lämnat henne så att hon fått tillfälle att hitta den man som var gjord för henne, den som kunde tillfredsställa henne. Men jag var inte så oegennyttig, jag tänkte på mig själv. Aldrig tänkte jag avstå ifrån detta. Jag spekulerade i att det var hennes skräck för döden som hindrade henne från att ge sig hän i det som kallas den lilla döden, orgasmen. Det krävdes en karismatisk älskare för att åstadkomma det. Jag var ingen karismatisk älskare, därom var jag övertygad. Men karismatiska älskare, brukar inte de vara flyktiga till sin natur? De stannade inte kvar i boet och hjälpte till med att ruva äggen. De flög snabbt vidare. Sådan var inte min kärlek; jag kunde inte tänka mig att släppa ifrån mig Maria utan strid.

Jag har legat med både den ene och den andre, sa hon, och det har inte känts så här. Jag var ju också två år yngre och hade en mycket begränsad sexuell erfarenhet. Jag hade njutit av vårt samliv och känt mig så lyckig som jag aldrig hade varit förr. Jag kanske kunde lära mig att tillfredsställa henne? Hon fick tala om för mig, hur hon ville ha det. Andra tjejer har instruerat mig förr, nu var det hennes tur. Kanske var det fel på mitt organ? Det var i så fall inget att göra åt det. Förresten hade jag läst i en sexualupplysningsbok, att det inte berodde på trollstaven om magin uteblev. En sangviniker finner lätt en tröstgrund. Det ordnar sig, sa jag. Jag använde uttrycket så ofta att Maria lärde sig att hata det, trots att jag kunde visa att jag ofta hade rätt. (När hon låg på sitt yttersta, sa hon oroligt till vår dot-

ter: Hur ska det gå för pappa? Jag fick bita mig i tungan för att inte säga: det ordnar sig, för att inte dessa ord skulle vara de sista hon hörde, de som hon tog med sig in i evigheten.) Vi hamnade förstås i sängen under fåfängt försök att genast fixa en orgasm, som skulle jaga undan det svarta moln som hennes ord hade framkallat och som nu skymde det lyckliga solsken som vi (jag) hade levat i de senaste månaderna, men det gick naturligtvis inte. Vi kämpade till utmattningens gräns, men då undret skulle ske, uteblev det. Det gör ingenting, sa Maria, det spelar ingen roll. Inte för henne, kanske, den i allo lyckade, men för den inte fullt så lyckade, som nu återigen hade misslyckats, när han tyckte sig ha funnit kvinnan i sitt liv, för mig spelade det roll! Jag började lägga märke hur män tittade på henne och på mig när vi var ute tillsammans och jag inbillade mig att de inom sig själva betraktade mig som ett enkelt hinder att forcera. Den kvinnan skulle behöva en riktig karl!

Efter julen packade vi ner Hubbe i en korg och tog tåget till Göteborg. En plåtslagare hade bockat till ett fat av zinkplåt med låga kanter som vi använde som sandlåda till katten, även om vi inte hade sand i det. Vi hade upptäckt att det gick lika bra med några ark cellstoff istället som hade den fördelen att de kunde spolans ner i toaletten. Hubbe var en klok katt och lärde sig snabbt att använda lådan.

Marias mor bodde i en 220 kvadratmeter stor lägenhet på Götabergsgatan 20 mitt inne i Göteborg, översta våningen, fem trappor utan hiss. Det fanns inte centralvärme i huset utan kakelugnar i alla rum och i hallen hade min svärmor installerat en stor kokskamin som spred värme till de närmast rummen: matsalen, salongen, hennes eget rum och uthyrningsrummet. Där det bodde Ingvar Johansson från Horred som utbildade sig till taxichaufför. På andra sidan av matsalen ledde en serveringsgång till köket. På vägen passerade man två rum. I det ena bodde Lars- Inge, det andra hade varit Marias. Innanför köket fanns lägenhetens minsta rum, jungfrukammaren, där Marias mamma hade ställt upp sin vävstol. Det fanns också ett badrum där badvattnet värmdes i en stor kokseldad varmvattensberedare av mässing. Vanligt tvättvatten värmdes man i en kastrull på gasspisen i köket. Våningen utstrålade borgerlig gedigenhet i sista stadiet: tunnslitna mattor, nötta möbler, kantstötta prydnadsföremål, stora kristallkronor där det saknades prismor, damm överallt och det knastrade under sulorna när man gick på de ostädade golven. Det var en övermöblerad lägenhet som krävde massivt arbete av sin innehavare, endera att man låg i själv från morgon till kväll med dammsugaren och putstrasan för att hålla förfallet stången eller att man hade råd att hålla sig med tjänstefolk. Min svärmor hade inte råd att anställa någon och själv orkade hon inte längre; hon hade givit upp och höll nu på att bo slut på sakerna i lägenheten ungefär som när man bestämt sig för att köra slut på sin gamla bil. Den får hänga med så länge den klarar besiktningen. Ibland greps hon dock av städdiver och kastade sig över jobbet med liv och lust (hon var ju inte fyllda 60) och då skulle pris-

morna i kronorna tvättas med såpvatten och gardinerna bytas och fönstren putsas. Då passade hon på att möblera om och släpade omkring de tunga möblerna i lägenheten utan att någon kunde förstå hur hon bar sig åt. Hon led av ansiktsneuralgi, klagade ofta över värk. Hon hade högt blodtryck. En av hennes systrar hade överlevt sex hjärnblödningar. Min svärmor var överviktig och de många kilona tillsammans med de fem trapporna utan hiss gjorde det svårt för henne att alls gå ut. Ju längre åren gick desto tydligare blev det att hon inte kunde bo i kvar i sin lägenhet, vars stora fördel var den låga hyran, 230:- kronor i månaden. Men då tillkom kostnaden för koks och ved, som bars upp i säckar på vinden genom den trånga kökstrappan. Eftersom det var högt i tak i lägenheten, gick det åt mycket koks och ved och barnen sov väl påpälsade i sina sängar. Lars- Inge är den enda pojke i min egen ålder som jag känner till som hade nattmössa, (och jag är ändå uppvuxen i övre Norrland). Marias mamma serverade oss kroppkakor som välkomstmåltid och jag vågade efter stor vända fråga ifall det kanske fanns lingonsylt? (Det fick vi alltid till kroppkakor hemma i Vindelns på mosters tid). Jag ska fråga Elsa ute i köket, sa Marias mamma och gick iväg. När hon började förhöra mig om var jag kom ifrån (en del hade ju Maria redan berättat) och jag talade om att morbror Gustav Lundqvist hade varit tulluppsyningsman i Karlskrona kände hon genast till honom, eller rättare sagt hans son, min kusin John som var trädgårdsmästare på Hasslö. Han var gift med ett kusinbarn till Maria. Större är inte världen. Svärmor föreslog att jag skulle kalla henne mamma, men jag avböjde tacksamt. Jag hade redan en mamma. Jag ville inte hamna i något syskonförhållande med min hustru. Jag ville ju vara hennes eldige älskare. Jag kallade min svärmor tant Ebba, samma som Marias väninnor. Det ringde på dörren och man bad mig öppna. Där stod en man som frågade efter Maria. Han undrade om hon hade lust att gå ut med honom på restaurang och dansa eftersom det var nyårsafton? Maria fick berätta vad som hade hänt, och han gratulerade och lommade av. Det var en bekant från någon av öarna och jag återsåg honom aldrig. Jag förstod att det fanns en hel värld för mig att upptäcka, Marias värld, delvis välbekant men också främmande och enigmatisk; många av gåtorna har jag än i dag inte fått några svar på. Lars-Inge hade stuckit ut. Han var bra på att spela gitarr och sjunga med en mörk, maskulin röst. Flickorna smalt när han drog Besame mucho. Han brukade sitta på restaurang Viktoria, Vikan, där inte heller Maria var okänd. Vi talade om att vi skulle gå dit, men det blev aldrig av. Jag var inte angelägen och jag har en känsla av att det var inte Maria heller. Att hon ville dela sitt liv med mig innebar inte att hon ville att jag skulle vara delaktig i hennes förflutna. Dessutom gick hon nog hellre på Lorensbergsrestaurangen där man oftast hittade folket från Stadsteatern. Hon hade komponerat ett stycke till restaurangens orkester och kapellmästaren Knut Möller, berättade hon, brukade välkomna henne med Eine kleine Nachtmusik när hon steg in genom dörren.

I mitt barndomshem var nyårsafton en allvarlig högtid, som man inte firade med dans och fyrverkerier. Vi brukade gå på nyårsbön i kyrkan och sedan fick vi sitta uppe och höra när klockorna slog tolv. Vi lyssnade på radio där kungen brukade tala till sitt folk och man spelade någon lagom allvarlig klassisk musik innan den obligatoriska Nyårsklockorna lästes av Anders de Wahl från Renberget på Skansen. Hemma hos Junker hade man stöpt i bly på nyårsafton, smält bly i en skopa och hållt det i en hink med vatten; de figurer som blev resultatet kunde man sedan vända och vrida på och den som var skicklig kunde uttyda vad som skulle ske i framtiden. Skrock och vidskepelse. Sådant förekom inte i mitt rationella hem. Mor Ebba, fick jag sedan höra, var duktig på att spå både i kaffekoppen och i korten och Maria själv hade anseende bland sina väninnor när det gällde att lägga stjärna med kortleken. Britt Göransson berättade på vårt bröllop att Maria och hon hade varit hos en spåkärring i Majorna som hade spått att Maria skulle träffa en blond man, som hon skulle gifta sig med.